

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA**

**MONIKA SABALIAUSKAITĖ
(TARPTAUTINĖS TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA)**

HUMANITARINĖ INTERVENCIJA TARPTAUTINĖJE TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas –
doc. dr.
Justinas Žilinskas**

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas.....	3
1. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS INSTITUTO SAMPRATA IR RAIDA.....	5
1.1. Humanitarinės intervencijos instituto sąvoka ir rūšys.....	5
1.2. Humanitarinė intervencija ir pagrindiniai tarptautinės teisės principai.....	8
1.3. Istorinės humanitarinės intervencijos ištakos.....	9
2. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS TEISĖTUMO IR KODIFIKAVIMO PROBLEMOS.....	13
2.1. Ginčas dėl teisėtumo.....	13
2.2. Humanitarinė intervencija ir jėgos panaudojimo draudimas JT Chartijoje: sutarties aiškinimas pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės.....	16
2.3. Humanitarinės intervencijos teisėtumo kriterijai.....	24
2.4. Humanitarinės intervencijos doktrinos kodifikavimas.....	32
Išvados.....	42
Literatūros ir šaltinių sąrašas.....	44
Santrauka.....	50
Summary.....	51

Ivadas

Tarptautinę teisę plačiąja prasme sudaro visuotinai pripažinti principai, humanistinės idėjos, sutartinės bei paprotinės teisės normos, reguliuojančios teisinius santykius tarp visų tarptautinės teisės subjektų ir pan. Šių santykių pagrindai nustatomi tarptautinės teisės principais, kurie kodifikuoti tokiuose tarptautiniuose dokumentuose ir jų dalyse kaip 1945 m. Jungtinių Tautų (toliau – JT) Organizacijos Chartijos preambulė bei 1 ir 2 jos straipsniai¹, 1970 m. JT XXV Generalinės Asamblėjos sesijoje priimta Deklaracija² dėl pagrindinių tarptautinės teisės principų (Deklaracija dėl draugiškų santykių), 1975 m. Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijos arba Helsinkio pasitarimo Baigiamasis aktas³. Vieni svarbiausių šiuose dokumentuose minimų principų yra valstybių suvereni lygybė, jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimas prieš jokios valstybės teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę, bet kurių kitų būdų, nesuderinamų su JT įstatų tikslais nenaudojimas, nesikišimas į valstybių vidaus reikalus bei pagarba žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms. Šie principai turi būti aiškinami kompleksiskai, kaip tarpusavyje susiję. Tačiau praktikoje jie neretai atsiduria priešpriešoje. Tokios priešpriešos pavyzdys – suvereniteto ir žmogaus teisių apsaugos principų sankirta. Ši sankirta ypač aktuali ir opi sprendžiant *intervencijos*, t.y. vienos ar kelių valstybių įsikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus⁴ klausimą ar dar opesnę ginkluotos jėgos panaudojimo klausimą. Tarptautinėje humanitarinėje teisėje iki šiol netyla ginčai dėl Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nesankcionuotos vienašalės ar daugiašalės karinės humanitarinės intervencijos į kitos valstybės teritoriją gelbstint jos gyventojus nuo masinių žmogaus teisių pažeidimų. Todėl vis aktualesniu klausimu tampa prioritetų išsidėstymas – suverenitetas ar žmogaus teisės?

Šis baigiamasis darbas yra skirtas humanitarinės intervencijos institutui – jo raidai iki JT Chartijos priėmimo ir ją priėmus, istorinėms ištakoms, JT Chartijos straipsnių, susijusių su šiuo institutu, interpretavimui pagal 1969 m. Vienos Konvenciją dėl sutarčių teisės⁵, skirtingų teisės specialistų nuomonių dėl humanitarinės intervencijos teisėtumo pateikimui, siūlomų teisėtumo

¹ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557.

² 1970 m. Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl draugiškų valstybių tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo laikantis Jungtinių Tautų Chartijos (*angl. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among states in accordance with the Charter of the United Nations*) . 25-oji Generalinės Asamblėjos sesija.

³ 1975 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos arba Helsinkio pasitarimo baigiamasis aktas (*angl. Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*) . http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf; prisijungimo laikas: 2006-06-18.

⁴ Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija. – Vilnius: Mokslas, 1978.T.4. P.488.

⁵ 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480.

kriterijų ir kodifikavimo formų apibūdinimui. Instituto problematika siejama su jėgos panaudojimu, jo sankcionavimu JT Saugumo Tarybos (toliau – ST) rezoliucijomis ir atvejais, kuriais siūloma įteisinti nesankcionuotą humanitarinę intervenciją, atitinkančią tam tikrus nustatytus kriterijus. Šie klausimai aktualūs visai tarptautinei bendruomenei, nes jos siekiamybė yra tarptautinė taika ir saugumas, o bet koks jėgos panaudojimo teisėtumo neapibrėžtumas kelia karų dėl savanaudiškų motyvų grėsmę.

Humanitarinės intervencijos institutas nėra itin išsamiai nagrinėtas lietuvių autorių, tačiau užsienio literatūros šia tematika ypatikrai daug. Ją nagrinėjo N. J. Wheeler knygoje „Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society“⁶. Joje jis pateikia humanitarinės intervencijos teorijas, apžvelgia instituto raidą Šaltojo karo metu ir po jo. Straipsnyje „Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures“⁷ N. J. Wheeler aptaria nesikišimo į kitų valstybių reikalus ir suvereniteto neliečiamumo principus, humanitarinės intervencijos teisėtumą pagrindžiančius kriterijus ir JT šiuo klausimu kylančius nesutarimus. Kiti autoriai - J. L. Holzgrefe ir R. O. Keohane - knygoje „Humanitarian Intervention. Ethical, Legal, and Political Dilemmas“⁸ nagrinėja šio instituto pokyčius po rugsėjo vienuoliktosios išpuolių JAV ir sugretina etinius, teisinius ir politinius humanitarinės intervencijos instituto aspektus. S. Chesterman knygoje „Just War or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law“⁹ pateikia istorinės teisingo karo doktrinos apibūdinimą, apžvelgia jėgos panaudojimo draudimą JT Chartijoje bei detaliau nagrinėja vienašalę nesankcionuotą humanitarinę intervenciją.

Nors literatūros ir daug, nei tarptautinės teisės specialistai, nei tarptautinė bendruomenė nėra išsprendę nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisėtumo klausimo. Šiame baigiamajame darbe yra analizuojamos skirtingų autorių nuomonės ir mėginama daryti savo išvadas, diferencijuojant daugiašales ir vienašales intervencijas, bei svarstoma galimybė jas kodifikuoti, pripažįstant teisėtomis, remiantis tam tikrais kriterijais.

⁶ Wheeler N.J. Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society. – Oxford: Oxford University Press, 2000.

⁷ Wheeler N.J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures// Melbourne Journal of International Law. 2001, 2 T. P.550-567.

⁸ Holzgrefe J.L., Keohane R.O. Humanitarian Intervention. Ethical, Legal, and Political Dilemmas. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

⁹ Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law. – Oxford: Oxford University Press, 2001.

1. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS INSTITUTO SAMPRATA IR RAIDA

1.1. Humanitarinės intervencijos instituto sąvoka ir rūšys

Intervencija, kaip vienos ar kelių valstybių įsikišimas į kitos valstybės reikalus, gali būti tiek karinė, tiek ekonominė ar politinė, tačiau daugiausia diskusijų, be abejo, kelia ginkluota intervencija. Karinis, arba ginkluotas, įsikišimas arba kitaip - karinė intervencija, pavyzdžiui, pasak V. Vaitkevičiūtės tarptautinių žodžių žodyno, yra vienos valstybės kariuomenės įsiveržimas į kitos valstybės teritoriją¹⁰. Šiame žodyne pateiktas apibrėžimas teisiškai nėra tikslus¹¹. Visų pirma tai karinę intervenciją gali vykdyti ir daugiau nei viena valstybė. Antra, vietoj „kariuomenės“ reikėtų įvardinti „karinį“ įsiveržimą, nes jį gali vykdyti ne tik kariuomenė, o ir specialiosios pajėgos, samdiniai. Taip pat teritorija galėtų būti užpulta vien tik nuotoliniais ginklais. Visais šiais atvejais įsikišimo veikos būtų laikomos karine intervencija.

Tačiau tarptautinės teisės teorijoje ir praktikoje egzistuoja ir dar vienas – išvestinis – terminas bei reiškiny, dėl kurio teisėtumo taip pat kyla daugybė ginčų ir diskusijų. Tai – humanitarinė intervencija. Šiai sąvokai apibūdinti tarptautinėje teisėje naudojami keli skirtingi apibrėžimai.

Pirmasis – „klasikinis“ humanitarinės intervencijos apibrėžimas apima bet kokią vienos valstybės ginkluotos jėgos panaudojimą prieš kitą valstybę, siekiant apsaugoti pastarosios gana didelę gyventojų grupę nuo grėsmės gyvybei ar kitų žmogaus teisių pažeidimų (pvz., teisės į laisvę), kuriuos pastaroji valstybė pati vykdo ar jiems pritaria, arba nenori ar nesugeba užtikrinti žmogaus teisių¹². Taip pat yra galima situacija, kuomet valstybė gina *savo* ar kitos valstybės piliečius trečios valstybės teritorijoje. Tačiau toks atvejis tarptautinėje teisėje dažniausiai laikomas savigny ir neretai kritikuojamas dėl veiksmų neteisėtumo (pvz.: įvykiai Entebės oro uoste Ugandoje 1976 m.¹³).

¹⁰ Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 1999. I tomas. P.527.

¹¹ Kituose tarptautinių žodžių žodynuose lietuvių kalba, ginkluotos humanitarinės intervencijos terminas atskirai neišskiriamas. Juose minima tik pačios intervencijos samprata, išvardinamos jos rūšys.

¹² Scheffer D.J. Toward a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention//University of Toledo Law Review. Winter, 1992.

¹³ 1976 m. MOSSAD organizacijos agentų žygis lėktuvais į Ugandą, į oro uostą Entebėje, kur palestiniečiai teroristai buvo užgrobę "Air France" lainerį su 97 keleiviais - daugiausia žydų tautybės. Per operaciją žuvo tik keturi keleiviai ir vienas žydų karininkas. Šeši teroristai buvo nukauti. Ši įkaitų išlaisvinimo operacija laikoma pačia sėkmingiausia pasaulyje. Operacijos sėkmė, pasak specialistų, buvo ta, kad Izraelio politikai leido "MOSSAD agentams veikti savarankiškai". Nepaisant to, kvestionuojamas pačių savigny veiksmų teisėtumas.

Kitas humanitarinės intervencijos apibrėžimas plačiaja prasme apima *bet kokią* šalies iniciatyvą bandyti pakeisti kitoje valstybėje dėl didelių žmogaus teisių pažeidimų susiklosčiusią padėtį *nenaudojant* jėgos. Tačiau tarptautinėje teisėje reta kuri tokio pobūdžio intervencija, kitaip negu jau minėtoji, dabar galėtų sukelti teisėtumo problemų¹⁴.

Dar vienas humanitarinės intervencijos instituto apibrėžimas yra priimtas 1999 metų lapkritį NATO seminare Šveningene¹⁵. Pagrindiniai jo aspektai yra susiję su suverenitetu ir žmogaus teisėmis. *Humanitarinė intervencija yra ginkluotas įsiveržimas į kitą valstybę be jos sutikimo siekiant apsaugoti nuo (arba išvengti) humanitarinės krizės, kurią sukėlė (arba gali sukelti) dideli ir plataus masto pagrindinių žmogaus teisių pažeidimai*. Kad veiksmą būtų galima pripažinti intervencija, visų pirma turi būti pažeistas valstybės, į kurią ji vykdoma, suverenitetas¹⁶. Antra, kad intervenciją būtų galima laikyti humanitarine, pagrindinis tikslas, jai vykdyti pasitelkus karines pajėgas, turi būti žmogaus teisių pažeidimų nutraukimas.

Termino „humanitarinė intervencija“ vartojimas dažnai kelia nesusipratimų. Siekdami aiškumo, Nyderlandų patariamoji užsienio reikalų taryba (*angl. Advisory Council on International Affairs*) ir Patariamasis užsienio reikalų komitetas (*angl. Advisory Committee on Issues of Public International Law*) 1992 m. pranešime išskyrė tris intervencijos rūšis. Jos visos priskiriamos „humanitarinės intervencijos“ terminui. Vis dėlto kiekviena iš tų rūšių kelia atskirų ginčų ir kiekviena savaip plėtojasi. Štai šios rūšys:

(1) be valstybės sutikimo jai teikiama pagalba siekiant padėti ištikus humanitarinei krizei, kai didelei žmonių daliai kyla pavojus gyvybei;

(2) JT ST pagal VII skyrių sankcionuotas jėgos panaudojimas kitoje valstybėje dėl didelių žmogaus teisių pažeidimų;

¹⁴ Rudolf Bernhardt ... [et al.] ; assistant general editor Peter Macalister-Smith. Encyclopedia of Public International Law. - Amsterdam : North-Holland , Elsevier. , 1992-2003.T. 2. P.926.

¹⁵ Humanitaran Intervention: Definitions and Criteria//Strategic Briefing Papers. Vol.3. Part 1. June 2000. http://www.vuw.ac.nz/css/docs/Strategic_Briefing_Papers/Vol.3%20Jun%202000/HI.pdf; prisijungimo laikas: 2006-12-10.

¹⁶ Pritariant šiai nuomonei galima teigti, kad humanitariniais tikslais INTERFET vykdytieji veiksmai Rytų Timore nebuvo intervencija, nes jų imtasi gavus Indonezijos sutikimą (čia nenagrinėjamas valdžios įgaliojimų teisėtumas duodant tokį sutikimą). INTERFET – (*angl. International Force East Timor*) buvo Jungtinių Tautų sankcionuotos tarptautinės taikos palaikymo pajėgos, skirtos padėti nutraukti humanitarinę ir saugumo krizę, kuri Rytų Timore truko 1999-2000 m. iki Jungtinių Tautų taikdarių pasirodymo.

(3) vienos ar kelių šalių intervencija be išankstinio Saugumo Tarybos sankcionavimo, naudojant jėgą ar ją grasinant, į kitos šalies teritoriją dėl ten vykstančių plataus masto ir didelių žmogaus teisių pažeidimų.

Nors visais minėtais atvejais intervencijos pagrindas yra vienas - grėsmė daugelio žmonių gyvybei, vis dėlto labai skiriasi intervencijų pobūdis bei teisiniai pagrindai, kuriais jos grindžiamos ar galėtų būti pagrįstos. Pirmoji sąvoka atitinka „skubią humanitarinę pagalbą“¹⁷. Tam tikromis aplinkybėmis, pavyzdžiui, jei valstybės, kurioje vyksta humanitarinė krizė, vyriausybė atsisako priimti humanitarinę pagalbą arba kai sutinka ją priimti, tačiau vėliau sistemiškai trukdo ją vykdyti, ST gali sankcionuoti jėgos panaudojimą pagal JT Chartijos VII skyrių.

Pagal dalyvaujančių šalių kiekį intervencijos skirstomos į daugiašales (arba kolektyvines) ir vienašales, o pagal teisėtumą - į sankcionuotas ir nesankcionuotas. Pavyzdžiui, daugiašalės buvo intervencijos į Somalį (1991-1992 m., vykdė JAV ir JT), Bosniją (1992 m., vykdė NATO ir JT) ir Ruandą (1994 m., vykdė Prancūzija ir JT), o vienašalės – į Pakistaną (1971 m., vykdė Indija), Kambodžą (1977 m., vykdė Vietnamas) ir Ugandą (1979 m., vykdė Tanzanija).

Dabar, jėgos panaudojimas, įskaitant ir humanitarinę intervenciją, kad būtų teisėtas, privalo būti sankcionuotas JT ST pagal JT Chartijos 2 straipsnio 7 dalį¹⁸ ir VII skyrių¹⁹. Tik savigyna sankcionuojama *post-factum*. Sankcionuota humanitarinė intervencija nėra dažnas atvejis tarptautinėje praktikoje. Tam turi įtakos daugelio neveiksmingomis vadinamos JT ST sprendimų priėmimo procedūros²⁰. Dažniausiai sankcionuotos būna daugiašalės humanitarinės intervencijos (tačiau yra ir išimčių, pvz., NATO intervencija į Jugoslaviją dėl Kosovo krizės nebuvo sankcionuota). Kitaip yra su vienašalėmis intervencijomis, kurias valstybės neretai pateisina humanitariniais motyvais arba savigyna, tačiau pagal galiojančią paprotinę ginkluotos jėgos panaudojimo teisę ir JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalį jos yra uždraustos. Šis draudimas atsispindi

¹⁷ JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 46/182. 1991 gruodžio 19. „Jungtinių Tautų skubios humanitarinės pagalbos koordinavimo stiprinimas“.

¹⁸ „Jokia šios Chartijos nuostata nesuteikia Jungtinėms Tautoms teisės kištis į reikalus, kurie iš esmės priklauso kiekvienos valstybės vidaus jurisdikcijai, ir neįpareigoja narių tokius reikalus spręsti pagal šią Chartiją; tačiau šis principas netrukdo taikyti prievartos priemonės pagal VII skyrių.“ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557.

¹⁹ VII JT Chartijos skyrius „Veiksmai, kai kyla grėsmė taikai, ji pažeidžiama ar įvykdomi agresijos aktai“. Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557.

²⁰ Pagal jas, intervencijai turėtų pritarti visos penkios nuolatinės ST narės (JAV, Didžioji Britanija, Rusijos Federacija, Prancūzija ir Kinija), turinčios veto teisę.

ir Chartijos paruošiamuosiuose dokumentuose (*travaux preparatoires*), šalių praktikoje ir keliose Generalinės Asamblėjos deklaracijose (pvz.: 1970-ųjų Deklaracija dėl draugiškų santykių).

1.2. Humanitarinė intervencija ir pagrindiniai tarptautinės teisės principai

Kaip jau minėjome, humanitarinės intervencijos institutas glaudžiai siejasi su keletu fundamentalių tarptautinės teisės principų: suverenitetu, nesikišimu į kitų valstybių vidaus reikalus ir draudimu grasinti jėga ar ją naudoti pagal JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalį²¹. Intervencija savaime prieštarauja visiems šiems principams, todėl kyla jų suderinamumo klausimas.

Valstybių suverenios lygybės principą išreiškia valstybės suverenitetas ir lygiateisiškumas. Valstybės suverenitetas įprasmina nepriklausomybę tvarkant vidaus ir užsienio reikalus bei savarankiškumą tarptautiniuose santykiuose, taip pat pasirenkant visuomeninę ir politinę santvarką valstybės viduje. Lygiateisiškumas reiškia, kad valstybės turi vienodas teises ir pareigas, nepaisant ekonominių, politinių, socialinių ir kitų skirtumų. Atrodytų, kad humanitarinės intervencijos institutas šį principą neleistinai pažeidžia, tačiau tarptautinėje teisėje egzistuoja suvereniteto suderinamumo doktrina, pagal kurią kiekviena valstybė, įgyvendindama savo suverenitetą, turi susiderinti su kitos valstybės suverenitetu. Net ir pats suverenitetas realiai egzistuoti gali tik tuomet, kai jį pripažįsta kitos valstybės. Todėl galima teigti, kad tarptautinė teisė riboja valstybės veiksmų laisvę. Žmogaus teisės ir jų apsauga tarptautinėje teisėje nėra priskirtinos tik išimtinai valstybės kompetencijai. Be abejo, žmogaus teisių apsaugos ištakos - nacionalinėje teisėje, tačiau visi tarptautiniai instrumentai reikalauja valstybės imtis priemonių jų jurisdikcijose esančių asmenų teisių apsaugai užtikrinti. Ir tada, kai nepavyksta žmogaus teisių apsaugoti nacionalinėje sistemoje, imamasi tarptautinių apsaugos priemonių. Todėl tarptautinė sistema įgyvendina nacionalinę sistemą. Ypač kai kalbama apie *jus cogens* normas. Nukrypimas nuo *jus cogens* normų nėra leidžiamas, todėl, kai valstybė pati nesugeba užtikrinti jų laikymosi, gelbsti tarptautinės institucijos. Šiuo atžvilgiu, žmogaus teisėms turint pirmenybę prieš suverenitetą, galima būtų teigti, kad humanitarinė intervencija šiam principui neprieštarautų.

Kita svarbi norma – nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principas. Ši norma yra išreikšta JT Chartijos 2 straipsnio 7 dalyje. Teoriškai humanitarinė intervencija prieštarauja paprotinės teisės nesikišimo į valstybių vidaus reikalus principui, 1970-ųjų GA deklaracijai dėl pagrindinių tarptautinės teisės principų (deklaracija dėl draugiškų santykių) ir 1981-ųjų

²¹ „Visos narės tarptautiniuose santykiuose susilaiko nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo tiek prieš kurios nors valstybės teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais“. Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557. 2 str. 4 d.

deklaracijai dėl intervencijos neleistinumo²². Šios deklaracijos atspindi valstybių tarpusavio santykius. Tačiau dėl prieštaravimo šiam principui taip pat galima būtų ginčytis, nes tarptautinių įsipareigojimų nevykdymo atveju (o žmogaus teisių laikymasis kaip tik toks ir yra) tarptautinės bendrijos spaudimas dėl jų įvykdymo nėra kišimasis į valstybės vidaus reikalus.

Chartijoje humanitarinė intervencija tiesiogiai neminima, tačiau šis institutas ir beveik visi bandymai panaudoti jėgą gana aiškiai prieštarauja grasinimo ginkluota jėga ar jos panaudojimo draudimui, įtvirtintam Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje. Ši nuostata uždraudė bet kokią ginkluotos jėgos panaudojimą, išskyrus savigyną²³ ir Saugumo Tarybos sankcionuotus veiksmus. Draudimas įtvirtintas siekiant laikytis Jungtinių Tautų pripažįstamų teritorinio vientisumo, politinės nepriklausomybės ir valstybių suvereniteto principų, Saugumo Tarybos saugomos taikos ir saugumo bei kolektyviniu saugumu užtikrinamų žmogaus teisių²⁴. Tačiau 2004 metų JTO Generalinio Sekretoriaus Aukštosios kolegijos dėl grėsmių, išbandymų ir pokyčių ataskaitoje²⁵ konstatuota, kad tarptautinėje teisėje formuojasi pareiga ginti civilius gyventojus nuo masinės prievartos (genocido, etninio valymo, kitų didelių tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų). Šią pareigą turi nacionalinės valdžios institucijos, tačiau, valstybei nesiimant priemonių gyventojams ginti, tarptautinė bendrija turi pareigą veikti humanitarinėmis operacijomis, diplomatinio spaudimu ir kitomis priemonėmis, taip pat, jei reikia, Saugumo Tarybos pritarimu panaudoti jėgą kaip paskutinę priemonę. Valstybė, prieš kurią imamasi tokių veiksmų, negali remtis nesikišimo į vidaus reikalus principu.

1.3. Istorinės humanitarinės intervencijos ištakos

Istorinės humanitarinės intervencijos ištakos slypi dviejų principų prieštaroje. Vienas jų – teisingo karo principas, kuomet kariaujama prieš tarptautinių pareigų nesilaikantį ir tarptautinės teisės negerbiantį priešą, o kitas – išvestinis nesikišimo į kitų šalių vidaus reikalus principas, išplaukiantis iš valstybės suvereniteto principo.

²²1981 m. Deklaracija dėl intervencijos ir kišimosi į kitų valstybių vidaus reikalus neleistinumo (*angl. Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States*). 26-oji Generalinės Asamblėjos sesija.

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/407/29/IMG/NR040729.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2006-12-10.

²³ „Jokia šios Chartijos nuostata neriboja prigimtinių teisės imtis individualios ar kolektyvinės savigynos, jei įvykdomas Jungtinių Tautų narės ginkluotas užpuolimas, tol, kol Saugumo Taryba nesiima būtinų priemonių tarptautinei taikai ir saugumui palaikyti. ...“. Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557. 51 str.

²⁴ Schachter O. The Right of States to use Armed Force.//Michigan Law Review. Vol. 82. 1984. P.1620.

²⁵ 2004 m. Aukštosios kolegijos dėl grėsmių, išbandymų ir pokyčių ataskaita (*angl. High-Level Panel on Threats, Challenges and Change*) <http://www.un.org/secureworld/report.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-10.

Klasikinėmis vadinamos humanitarinės intervencijos ištakos siejamos su viduramžiais vyrausia savarankiška teisingo karo doktrina. Ją išplėtojo scholastai, o labiausiai išgarsino XVII a. olandų protestanto Hugo Grocijaus²⁶ (1583-1645), dažnai dar vadinamo „tarptautinės teisės tėvu“, darbai. Jis savo veikaluose pripažino teisę kariauti kaip bausmę. Remdamasis bibliniais ir pasaulietiniais tekstais, Hugo Grocijus teigė, kad suverenas gali ginti teisę reikalauti bausmės ne vien už fizinę žalą, padarytą jam pačiam ar jo tautos žmonėms, o ir už besaikius prigimtinių ar tautos teisių pažeidimus²⁷.

H. Grocijus teigė, kad bausmė tarnauja visuomenės interesams. Tai kyla ne iš suverenų valdžios, o iš to, kad šalys nėra viena kitai pavaldžios. Bausmė siejama su netinkamu elgesiu. Skirtingai nei scholastai, kurie teigė, kad karas yra bausmė, kurią nusikaltusiems vykdo šalys „Dievo tarnai“, H. Grocijus grindė šalies teisę bausti prigimtinėmis teisėmis, kurias turi kiekvienas žmogus.

Religinių karų Prancūzijoje metu, 1579 m. išleista knyga „*Vindicae contra tyrannos*“, kurioje pirmą kartą yra paminėtas teisėtas įsikišimas siekiant padėti engiamoms kaimyninėms tautoms išpažinti tikrąją religiją arba išsivaduoti nuo tironijos.

Laikui bėgant, kaip atsvara tokių idėjų plėtotei, atsirado joms priešinga filosofinė kryptis. Ji gynė nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principą.

Tarptautinėje teisės teorijoje scholastiką pakeitė pozityvizmas, o nustatant tarptautinius santykius Europoje ėmė dominuoti jėgų pusiausvyra. Teologijos (kai kurie teigia, kad drauge ir etikos) išbraukimas iš tarptautinės teisės iškėlė suverenitetą kaip pagrindinį ir neliečiamą jos elementą. Pirmasis tarptautinės teisės principus ir individo moralės normas atskyrė vokiečių filosofas Christianas Wolffas (1679–1754). Jo pozityvizmui yra būdingas prigimtinės teisės principų, kurie buvo itin svarbūs H.Grocijui nepaisymas²⁸.

Nesikišimo į valstybių vidaus reikalus principas istorijos bėgyje kito. XIX a. pradžioje Europos valstybėms, vis dar valdomoms monarchų, intervencijos teisė buvo priemonė išlaikyti norimą iki tol egzistavusią tvarką. Tačiau šio termino vartoseną išliko netiksli ir jis sutinkamas tiek kalbant apie diplomatines derybas ir kišimąsi į jas, tiek apie diktatorišką įsikišimą į kitų

²⁶ Oppenheim L. International Law. Ed. H.Lauterpacht. 8th ed. 1955. P.312 (Humanitarinės intervencijos institutas kildinamas iš H. Grocijaus veikalų).

²⁷ S.Chesterman. Just War or Just Peace? Humanitaran intervention and international law. – Oxford: Oxford University Press, 2001.P.12

²⁸ Ten pat. P.17

valstybių vidaus reikalus. Sieti intervenciją išimtinai su jėgos panaudojimo teisėtumo klausimu pradėta tik XIX a. pabaigoje.

Pirmą kartą terminą „humanitarinė intervencija“ pavartojo XIX a. pabaigos tarptautinės teisės specialistas Williamsas Edwardas Halsas, nors panašūs į šį terminai, tokie kaip: „intervencija žmoniškumo tikslais“, „intervencija žmonijos vardu“ ar „siekiant pašalinti nepakenčiamas sąlygas“, jau buvo vartojami tarptautinės teisės terminijoje ir anksčiau²⁹.

Taigi humanitarinė intervencija buvo žinoma ir iki Chartijos priėmimo, tačiau šalių praktika, iliustruojant 1815-1945 m. įvykius, siejamus su humanitarinės intervencijos institutu ir jo raida, nėra gausi. Paminėtini trys svarbiausi to laikmečio įvykiai: jungtinė 1827 m. Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir Rusijos intervencija, siekiant padėti Graikijos sukilėliams (literatūroje dažnai minima kaip pirmoji humanitarinė intervencija); 1860-1861 metais Prancūzijos vykdyta Sirijos okupacija ir 1898-ųjų JAV intervencija į Kubą karo su Ispanija metu.

Svarbu paminėti, kad istorijos bėgyje nemažai autorių painiojo intervenciją su diplomatinio tarpininkavimu, t.y. neprievaratine intervencija. Kaip tik taip buvo traktuojamos ir Europos šalių pastangos gelbėti krikščionis nuo Osmanų imperijos agresijos.

Vėliau atsirado nehumanitarinės intervencijos sąvoka, pagal kurią intervencijos tikslai nėra humanitariški, jos imamasi savanaudiškai. Ši sąvoka įgavo savo prasmę po 1877-1878 m. įvykių, kuomet Rusija paskelbė karą Osmanų imperijai, neva tam, kad apgintų Bosnijos, Hercegovinos ir Bulgarijos krikščionis nuo žiauraus su jais elgesio. Tuomet pradėtąja vartoti „nehumanitarinės intervencijos“ sąvoka buvo siekiama pabrėžti savanaudiškus Rusijos tikslus įgyti naują teritoriją Balkanuose³⁰.

XX a. pradžioje humanitarinės intervencijos statusas vis dar nebuvo aiškus. Doktrinoje vyravo nuomonių pliuralizmas. Reikia pažymėti, kad tuo metu tarptautinėje teisėje nebuvo uždraustas pats karas. Dauguma autorių, pripažinusių intervencijos teisę, ją traktavo kaip kolektyvinę, jokių būdu ne vienašalę. Autoriai, laikęsi šios nuomonės, buvo pasidalinę į dvi grupes. Vieni manė, kad humanitarinė intervencija, kaip teisė, atlieka kvazi-teismines policijos funkcijas suvereno vykdomų nusikaltimų atžvilgiu, o kiti manė, kad humanitarine intervencija ginamos engiamųjų teisės.

²⁹Ten pat. P.24.

³⁰ Ten pat. P.26-28.

Autoriai, nepripažinę teisės į humanitarinę intervenciją, taip pat buvo pasidalinę į dvi grupes. Vieni teigė, kad nesikišimo principas yra absoliutus, tuo išaukštinami suvereniteto neliečiamumą, o kiti humanitarinės intervencijos nepripažino, nes buvo tikri, kad teise į ją bus piktnaudžiaujama.

Iki Pirmojo pasaulinio karo dauguma autorių pritarė teisėtos humanitarinės intervencijos idėjai, nors doktrinoje nebuvo aiškaus pagrindo ir vieningo instituto traktavimo. O kai kurie mokslininkai tuomet šiai doktrinai nepritarė, remdamiesi tvirtu nesikišimo principu. Nuomonių skirtumas truko iki tarpukario, nors dėl 1928 m. pasirašyto Kelloggo-Briando pakto darėsi vis sudėtingiau užtikrinti jėgos panaudojimo teisėtumą, nes nebeegzistavo prezumpcija, pasak kurios turinti vyrauti teisė imtis karo.

2. HUMANITARINĖS INTERVENCIJOS TEISĖTUMO IR KODIFIKAVIMO PROBLEMOS

2.1. *Ginčas dėl teisėtumo*

1945–ųjų JT Chartija valstybių karinės jėgos panaudojimo klausimu įnešė fundamentalių ir lemiamų pokyčių³¹. Chartijoje įtvirtintas jėgos panaudojimo draudimas sudarė prielaidas formuotis naujai nuomonei. Pagal ją, tarptautinė teisė draudžia nesankcionuotą jėgos panaudojimą gelbstint humanitarinės krizės aukas, o humanitarinės intervencijos doktrinai nepakanka pagrindų. Kai kurie mokslininkai net teigia, kad tarptautinė teisė apskritai draudžia humanitarines intervencijas. Didžiausia grėsmė įteisinant šį institutą laikomas stipresnių valstybių siekis pakenkti silpnesnėms. Teigiama, kad norinčios išitraukti į karą valstybės galėtų pernelyg lengvai pasinaudoti šia doktrina kaip neteisėtu, savanaudiškų ar politinių tikslų pretekstu.

Teoriškai, vadovaujantis JT Chartija, neteisėta yra tiek vienašalė, tiek daugiašalė nesankcionuota humanitarinė intervencija, tačiau praktikoje daugiau ginčų kelia vienašalės intervencijos atvejai. Tam, žinoma, turi įtakos ir politiniai motyvai, nes daugiašalėse intervencijose dalyvauja keletas šalių, neretai vykdančių intervenciją tarptautinės organizacijos vardu (pvz.: NATO intervencija į Kosovą), o tai mažina tarptautinės bendruomenės galimybę patraukti tas šalis atsakomybėn. Kita vertus, mažesnė tikimybė, kad humanitarinės intervencijos kaip preteksto savanaudiškiems tikslams pasiekti imsis keletas šalių, o ne viena valstybė. Todėl ir ginčai tarptautinėje teisėje humanitarinės intervencijos tema yra išsiskaidę į ginčus dėl vienašalės ir daugiašalės humanitarinės intervencijos teisėtumo. Vieni autoriai teigia, kad įteisinti reikėtų tik daugiašalę humanitarinę intervenciją. Tai padėtų išspręsti ST neveiksmingumo problemą ir laiku nutraukti masinį žmonių kraujo praliejimą ar žmogaus teisių pažeidimus. Kiti teigia, kad galėtų būti apibrėžiami ir vienašalės humanitarinės intervencijos teisėtumo kriterijai, kurie leistų valstybėms imtis skubių priemonių. Treti teigia, kad joks anksčiau minėtas instituto įteisinimas nėra priimtinas, nes pažeistų dabartinę pasaulinę drausmę.

Vis daugiau mokslininkų ir tarptautinės teisės specialistų, remdamiesi įvairiais argumentais ir būdais, pasisako už šio instituto (tiek vienašalės, tiek daugiašalės humanitarinės intervencijos) įteisinimą. Jie mano, kad aiškinant Chartiją kitaip, humanitarinė intervencija galėtų būti teisėta.

³¹ Bernhardt R. ... [et al.] ; assistant general editor Peter Macalister-Smith. Encyclopedia of Public International Law. - Amsterdam : North-Holland , Elsevier. , 1992-2003.T. 2. P.927.

Pastaruosius trisdešimt metų plėtojosi humanitarinės intervencijos sąlyginumo teorija (*Conditionalist Theory*), pasak kurios, humanitarinės intervencijos atvejis yra išimtis jėgos panaudojimo draudimo absoliutumo atžvilgiu³². Šios teorijos šalininkai teigia, kad tarptautinė paprotinė teisė nedraudžia vienašalės humanitarinės intervencijos. Šio instituto teisėtumą pagrindžia teisiniai argumentai. Pasak šios teorijos, nesankcionuota humanitarinė intervencija atitinka vieną pagrindinių JT Chartijos tikslų - saugoti žmogaus teises. Tą rodo JT Chartijos preambulė, pati Chartija ir nemažai išvestinių rezoliucijų, priimtų nuo tada, kai Jungtinės Tautos ėmėsi saugoti žmogaus teises. Jei valstybė vykdo plataus masto žmogaus teisių pažeidimus prieš savo gyventojus, o tarptautinėms organizacijoms nepavyksta to neleisti, tai kita valstybė turi turėti teisę vykdyti iki tam tikros apimties ribotą humanitarinę intervenciją. Žmogaus teisių pažeidimus vykdanči valstybė netenka dalies savo teisėtumo tarptautinės teisės prasme. Valstybės teisė egzistuoti kildinama ne iš numanomos tarptautinės tvarkos, o iš valdžios pareigos saugoti ir ginti gyventojų žmogaus teises. Todėl valstybė, vykdanči žmogaus teisių pažeidimus, netenka savo teisėtumo ir kita valstybė turi teisę vykdyti į jos teritoriją humanitarinę intervenciją netekusiems teisių apginti. Tokios nuomonės besilaikantys autoriai reiškia susirūpinimą žmonijos apsauga, o žmogaus gyvybę vertina per teisės principų laikymosi prizmę. Jie teigia, kad, remiantis pagrindiniais humanitarinės teisės principais, joks žmogus neturi būti apleistas, kuomet jam gresia jo paties valstybės valdžios remiamos žudynės. Vieninteliai moraliai pateisinami karai yra karai ginant žmogaus teises. Pasak šios nuomonės besilaikančiųjų autorių, kolektyviniais JT saugumo veiksmais praktikoje dažniausiai nesugebama užkirsti kelio didelės apimties žmogaus teisių pažeidimams. Nemažai yra pavyzdžių, kuomet JT kolektyvinio saugumo priemonės, kurių mėginta imtis tarptautiniam saugumui užtikrinti, akivaizdžiai nepasiteisino. Taip neseniai nutiko buvusioje Jugoslavijoje, Somalyje, Sudane ir Irake. Kita vertus, nereaguoti į masinius žmogaus teisių pažeidimus taip pat netinkama išeitis, nes nebaudžiami diktatoriai gali drąsiai plėtoti savo neteisėtas veikas. Kondicionalistai, remdamiesi šalių praktika ir *opinio juris*, savo teoriją grindė penkiais kriterijais³³. Visų pirma valstybėje turi vykti (ar realiai grėsti) dideli žmogaus teisių pažeidimai. Šis kriterijus verčia kelti klausimą: „Kas sprendžia, kokie žmogaus teisių pažeidimai laikytini užtekstinai žiauriais ir masiniais, kad galima vykdyti ginkluotą intervenciją?“ Antrasis kriterijus reikalauja, kad intervenciją vykdanči šalis visų pirma vadovautųsi humanitariniais motyvais. Intervencijai vykdyti reikia įrodymų, kad

³² Berger L.F. State Practice Evidence of the Humanitarian Intervention Doctrine: the ECOWAS Intervention in Sierra Leone//Indiana International and Comparative Law Review. 2001, Nr.11:605.

³³ Ne visi kondicionalistai pripažino vienodus kriterijus, tačiau minimi penki atspindi daugumos autorių nuomonę. Žr. Bazylers M. Reexamining the Doctrine of Humanitarian Intervention in Light of Atrocities in Kampuchea and Ethiopia//Stanford Journal of International Law. 1987, Vol. 23.

tėra tik humanitarinis motyvas ir nėra jokio kito užslėpto motyvo pvz., įgyti teritoriją. Pagal kitą kriterijų, pirmenybė teikiama jungtiniams veiksams. Valstybės pirmiausia turėtų bandyti vykdyti intervenciją kolektyviai, su JT pagalba. Ir tik tuomet, jei paaiškėja, kad tai neįmanoma, valstybės turėtų jungtis su kitomis regioninėse organizacijose. Taip pat intervencija turėtų būti ribotos trukmės (kol nutraukiami žmogaus teisių pažeidimai). Intervenciją įvykdžiusi šalis gali nušalinti neteisėtą ar despotišką vadovą. Ir galiausiai prieš panaudojant jėgą turi būti išnaudotos visos taikios priemonės (tokios kaip diplomatiniai kreipimaisi, tarptautinis pasmerkimas ir ekonominės sankcijos). Šiuo kriterijumi pripažįstama, kad kai kuriais atvejais humanitarinė padėtis yra tokia kritiška arba kad taikios priemonės beprasmės, kad imtis alternatyvų nebėra prasmės.

Kiti autoriai tvirtina, kad Chartijos perinterpretavimas leidžiant ypatingą ginkluotos jėgos panaudojimo formą – intervenciją - neprieštarautų Chartijos 2 str. 4 daliai, nes ji nėra nukreipta prieš šalies, į kurią vykdoma intervencija, „*teritorinį vientisumą arba politinę nepriklausomybę*“. Jos tikslas yra nutraukti žmogaus teisių pažeidimus, o ne aneksuoti dalį šalies teritorijos ar sukurti priklausomą kolonijinę valdžią. Maža to, – vienašalė humanitarinė intervencija nėra „*nesuderinama su JT tikslais*“.

Taip pat egzistuoja nuomonė, kad humanitarinės intervencijos įteisinimą patvirtina pastarojo meto valstybių praktika. Šiai teorijai paremti pateikiami precedentai. *Inter alia* minimas 1964-ųjų Kongo atvejis, 1971-ųjų įvykiai Indijoje ir 1979-ųjų įvykiai Tanzanijoje. Kiekvienu iš šių atvejų vykusias masines žmonių žudynes nutraukė karinės kitų valstybių intervencijos. Indijoje aplinkybės leido humanitarinę intervenciją. Pakistano kariuomenė žudė neginkluotus civilius, tęsėsi masiniai žmogaus teisių pažeidimai. Visos JT kolektyvinės priemonės, kurios buvo skirtos užbėgti už akių tokiems įvykiams, visiškai žlugo. Galiausiai Indija įvykdė intervenciją ir nutraukė pažeidimus, kurie būtų tęsęsi, jei ji nebūtų įsikišusi. Todėl šis atvejis neretai vadinamas „beveik tobulu humanitarinės intervencijos pavyzdžiu“.

Pasisakantys už humanitarinės intervencijos instituto įteisinimą pritaria ir tam tikriems apribojimams, kurie apsaugotų nuo nesąžiningo doktrinos interpretavimo. Dabar pasaulis nebeturėtų toleruoti masinių žmogaus teisių pažeidimų, nes kitaip, nei praėjusiais amžiais, modernios technologijos padidino galimybę nustatyti ir drauge saugotis nuo intervencijų kaip preteksto.

Norint pritarti vienai ar kitai nuomonei, reikia išnagrinėti pačią JT Chartiją.

2.2. Humanitarinė intervencija ir jėgos panaudojimo draudimas JT Chartijoje: sutarties aiškinimas pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės

Laikantis nuomonės, kad nesankcionuota humanitarinė intervencija neprieštarauja JT Chartijos 2 straipsnio 4 daliai, reikia įrodyti, kad ji nepažeidžia šalių teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės principų, nes ja siekiama nutraukti smurtą, o ne aneksuoti dalį šalies teritorijos ar sudaryti priklausomą kolonijinę vyriausybę³⁴.

Chartija dar kartais yra vadinama tarptautinės bendruomenės „konstitucija“. Prie tokios išvados paprastai prieinama dėl trijų priežasčių. Visų pirma tai Chartija yra steigiamasis dokumentas, apibūdinantis organizacijos struktūrą ir jos narių teises ir pareigas. Antra, ji buvo kuriama ne tik tam laikmečiui ar numanomai ateičiai, o ir visoms ateinančioms kartoms. Ir galiausiai 103 straipsniu³⁵ užtikrinama jos pirmenybė prieš kitas sutartis.

Nepaisant minėtos svarbos, faktiškai Chartija yra daugiašalė sutartis, kurią galima aiškinti pagal įprastas sutarčių aiškinimo taisykles ir tarptautinę paprotinę teisę. Pagrindinis tarptautinių sutarčių teisės šaltinis - 1969 m. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės³⁶ (toliau – Vienos konvencija). Pagal šios konvencijos 4 straipsnį³⁷, ji negali būti taikoma atgaline data, tačiau, pasak Tarptautinio Teisingumo Teismo, jos 31 ir 32 straipsniai gali būti laikomi atspindinčiais tarptautinę paprotinę teisę³⁸. Be to, 5 Vienos konvencijos straipsnyje³⁹ sakoma, kad ji taikoma „visoms sutartims, kuriomis įsteigiamos tarptautinės organizacijos“.

³⁴ Valek P. Is Humanitaran Intervention Compatible with the U.N. Charter? // Michigan Journal of International Law. 2005, Summer.

³⁵ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557. 103 str. „Jeigu Jungtinių Tautų narių įsipareigojimai pagal šią Chartiją prieštarauja jų įsipareigojimams pagal kokią nors kitą tarptautinę susitarimą, jų įsipareigojimai pagal šią Chartiją turi pirmenybę“.

³⁶ 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480.

³⁷ 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480. 4 str. „Nepažeidžiant šioje Konvencijoje įtvirtintų normų, kurios būtų taikomos sutartims pagal tarptautinę teisę ir be šios Konvencijos, taikymo, ši Konvencija taikoma tik toms sutartims, kurias valstybės sudarė po to, kai joms įsigaliojo ši Konvencija“.

³⁸ Shaw M. N. International Law. - Cambridge : Cambridge University Press, 2004. P.839.

³⁹ 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480. 5 str. „Ši Konvencija taikoma visoms sutartims, kuriomis įsteigiamos tarptautinės organizacijos, ir visoms sutartims, sudarytoms tarptautinėje organizacijoje nepažeidžiant atitinkamų organizacijos taisyklių“.

Iš to seka, kad aiškinant Chartiją galima remtis 1969 m. Vienos konvencijos 31 straipsniu⁴⁰, kuriame pateikiami *tekstinis*, *sisteminis* ir *teleologinis* sutarčių aiškinimo metodai bei papildomos priemonės, numatytos 32 straipsnyje⁴¹.

Aiškinant JT chartijos 2 straipsnio 4 dalį remiantis **tekstiniu metodu**, svarbiausios sąvokos yra „*teritorinis vientisumas*“ ir „*politinė nepriklausomybė*“. Pagal Vienos konvencijos 31 straipsnio 1 dalį sutartis turi būti aiškinama „*atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę*“. O įprastinis būdas nustatyti tą „*įprastinę reikšmę*“ – remtis žodynais.

Oxfordo English Dictionary⁴² „*vientisumas*“ apibūdinamas kaip „*iš vienos masės, ištisas, nesudurtinis*“. Šie žodžiai parodo, kad terminas „*vientisumas*“ turėtų būti suprantamas kaip *nesugriaujamumas*⁴³. Sunku įsivaizduoti karinius veiksmus, kurie nepažeistų teritorinio vientisumo. Dėl didelės karinės operacijos šalis nebebūna „*ištisa*“. Todėl platusis požiūris į teritorinį vientisumą yra arčiau „*įprastinės reikšmės*“ nei ribotas, pagal kurį, kai humanitarine intervencija prieš šalį panaudojama jėga, šalis nepraranda nė dalelės teritorijos.

1970 metų Deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų teritorinis vientisumas buvo išreikštas siejant jį su jėgos ir grasinimo jėga nenaudojimo bei valstybių suverenios lygybės principais. Valstybės teritorija negali būti karinės okupacijos objektu panaudojus jėgą pažeidžiant JTO Chartijos nuostatas. Saugumo ir bendradarbiavimo Europoje pasitarimo baigiamajame akte teritorinis vientisumas buvo suformuluotas kaip atskiras principas.

Oxfordo English Dictionary „*nepriklausomybė*“ apibūdinama kaip „*būsena nuo nieko nepriklausant; išorinės kontrolės ar paramos nebuvimas; priklausomybės ir kitų įtakos nebuvimas; individo veiksmų ir minčių laisvė*“. Black's Law Dictionary⁴⁴ „*nepriklausomybė*“ apibūdina kaip „*šalies laisvę tvarkyti visus savo vidaus ar užsienio reikalus be kitų šalių kontrolės*“.

Kaip jau minėta anksčiau, norint atlikti efektyvią humanitarinę intervenciją, gali neišvengiamai tekti pakeisti režimą. Dėl to šalis neišvengtų „*užsienio kontrolės ir paramos*“ ar „*kitų įtakos*“.

⁴⁰ 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480. 31 str.

⁴¹ 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480. 32 str.

⁴² Simpson J. A., Weiner E. S. C. Oxford English Dictionary. – Oxford: Clarendon Press, 1989. P.1066.

⁴³ Randelshofer A. The Charter of the United Nations: a Commentary. Article 2(4). – Oxford: Oxford University Press, 1994. P.106-117.

⁴⁴ Garner B. A. Black's Law Dictionary. – St. Paul (Minn.): West Group, 2004. P.785.

Teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės sąvokų „*įprastinė reikšmė*“ leidžia daryti išvadą, kad ji nėra suderinama su humanitarine intervencija.

Šio plataus Chartijos 2 straipsnio 4 dalies interpretavimo laikėsi Tarptautinis teisingumo teismas Korfu sąsiaurio byloje:

Jungtinė Karalystė teigė, kad išminavimo operacija „nekėlė grėsmės Albanijos teritoriniam vientisumui ir politinei nepriklausomybei. Albanija neprarado nė dalies savo teritorijos ar politinės nepriklausomybės.“ Nors sprendime apie šį argumentą tiesiogiai užsiminta nebuvo, Teismo pripažinimas, kad operacija pažeidė Albanijos suverenitetą, jį paneigia, nes valstybės teritorinio vientisumo ir politinės nepriklausomybės neliečiamumas yra valstybių suverenios lygybės sąvokos sudėtinis elementas (tai pripažinta 1970-ųjų Deklaracijoje dėl tarptautinės teisės principų).

Kitas svarbus klausimas – Chartijos 2 straipsnio 4 dalies paskutinės frazės interpretavimas. Žodžiai „*tiesiogiai, tiek kuriuo kitu būdu, nesuderinamu su Jungtinių Tautų tikslais*“ gali įgauti visa apimančią reikšmę, pagal kurią bet koks jėgos panaudojimas taip pat yra neteisėtas⁴⁵, bei kartu išimtinę reikšmę, pagal kurią jėgos panaudojimas, atitinkantis JT tikslus, yra teisėtas. Aiškinant vien remiantis tekstiniu metodu, abi interpretacijos būtų teisingos. Nepaisant šios dviprasmybės, pastarasis aiškinimas yra palankus vienašalės humanitarinės intervencijos teisėtumui.

Sisteminis aiškinimo metodas yra grindžiamas kitų sutarčių nuostatų „*kontekstu*“. Tai reiškia, kad drauge su Chartijos 2 straipsnio 4 dalimi turi būti nagrinėjami ir kiti straipsniai. Humanitarinė intervencija be JT sankcionavimo turėtų būti derinama su pareiga ginčus spręsti taikiomis priemonėmis pagal 2 straipsnio 4 dalį, su kiekvienos valstybės vidaus jurisdikcijai priklausančių klausimų apimtimi, su Generalinės Asamblėjos (toliau – GA) deklaracijomis ir ST galiomis pagal 24 straipsnio 1 dalį⁴⁶. Humanitarinės intervencijos be JT sutikimo santykis su JT tikslais, įtvirtintais 1 straipsnio 3 dalyje, 55 straipsnyje ir Chartijos preambulėje, turi būti aiškinamas teleologiniu metodu.

⁴⁵ Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law. – Oxford: Oxford University Press, 2001, P. 52.

⁴⁶ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557. 24 str. 1 d. „*Siekdamos užtikrinti greitą ir veiksmingą Jungtinių Tautų veiklą, jos narės patiki Saugumo Tarybai pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą ir susitaria, kad, vykdydama savo pareigas, susijusias su šia atsakomybe, Saugumo Taryba veikia jų vardu*“.

Chartijos 2 straipsnio 3 dalis⁴⁷ įpareigoja JT narius ginčus spręsti taikiomis priemonėmis: „*taip, kad nekeltų grėsmės tarptautinei taikai bei saugumui ir teisingumui*“. Valstybė, vykdydama genocidą ir kitus tarptautinės teisės nusikaltimus, „*kelia grėsmę tarptautinei taikai, saugumui ir teisingumui*“, kartu atsisakydama išspręsti ginčą „*taikiomis priemonėmis*“. Būtų nelogiška šią nuostatą interpretuoti kaip priedangą vykdantiems nusikaltimus ir keliantiems grėsmę „*taikai, saugumui ir teisingumui*“. Pagal principą *lex superior derogat inferiori* išnaudojus visas diplomatinės priemonės pagal 2 straipsnio 3 dalį, reikia remtis tomis *jus cogens* normomis, kurios nustato pagrindines žmogaus teises.

2 straipsnio 7 dalis draudžia JT kištis į „*valstybės vidaus jurisdikciją*“. Ši valstybės suvereniteto doktrina paremta nuostata taikoma tik JT ir valstybių santykiuose. Todėl šis straipsnis negali būti laikomas teisine kliūtimi humanitarinei intervencijai be JT sankcionavimo, nes joje dalyvauja tik dvi valstybės.

Kita vertus, humanitarinė intervencija prieštarauja nesikišimo į valstybių vidaus reikalus principui, 1970-ųjų GA deklaracijai dėl pagrindinių tarptautinės teisės principų (deklaracija dėl draugiškų santykių) ir 1981-ųjų deklaracijai dėl intervencijos neleistinumo. Šios deklaracijos atspindi valstybių tarpusavio santykius.

Dažnai cituojamoje Deklaracijoje dėl draugiškų santykių yra įtvirtintas „pareigos nesikišti į jokios valstybės vidaus reikalus pagal JT Chartiją principas“⁴⁸. Deklaracijos tekstas atrodytų analogiškas Chartijos 2 straipsnio 7 daliai, tačiau iš tiesų jis „detalesnis“⁴⁹. Deklaracijoje daugiau aiškinama šalies jurisdikcijos sąvoka. Pagal rezoliuciją humanitarinė intervencija be ST leidimo yra akivaizdžiai neteisėta. Tačiau ar ši rezoliucija suderinama su šiuolaikine tarptautine paprotine teise?⁵⁰

„Vidinė šalies jurisdikcija aiškinama kaip valstybės vidaus reikalų sritis, nesusijusi su tarptautine teise“. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje „šalies vidaus reikalai... nesusiję su tarptautine teise“ yra daug siauresnės apimties nei buvo 1945-aisiais. Iš tiesų dabar net sunku būtų rasti tokią sritį, kuri būtų absoliučiai nesusijusi su tarptautine teise. Tebėra sričių,

⁴⁷ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557. 2 str. 3 d. „*Visos narės tarptautinius ginčus sprendžia taikiomis priemonėmis taip, kad nekeltų grėsmės tarptautinei taikai bei saugumui ir teisingumui*“.

⁴⁸ Trečiasis iš 7 Deklaracijoje įtvirtintų principų.

⁴⁹ Bernhardt R. ... [et al.] ; assistant general editor Peter Macalister-Smith. Encyclopedia of Public International Law. - Amsterdam : North-Holland, Elsevier. , 1992-2003. T. 1. P.1090-1093.

⁵⁰ Valek P. Is Humanitarian Intervention Compatible with the U.N. Charter? // Michigan Journal of International Law. 2005, Summer.

priklausančių vidinei jurisdikcijai, priskirtinų vadinamajai „pilkajai zonai“, kurių jurisdikcija gali būti tiek vidinė, tiek išorinė, bei sričių, absoliučiai nepriklausančių vidinei jurisdikcijai, pvz., genocidas. Šio žiauraus nusikaltimo atveju valstybės vidaus jurisdikcijos ar suvereniteto gintis nėra įmanoma.

Viena svarbiausių Chartijos dalių, kurią reikia interpretuoti ir taikyti drauge su 2 straipsnio 4 dalimi bei visu VII skyriumi, yra 24 straipsnio 1 dalis. Čia randama nuostata, kuri suteikia JT Saugumo Tarybai „pagrindinę atsakomybę už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą“. JT nesankcionuoti, t.y., galima sakyti, vienašaliai, veiksmai daugiašalės Chartijos veikimo kontekste dabar laikytini gan prieštariniais. Kitaip tariant, *de lege lata* humanitarinės intervencijos sankcionavimas priklauso ST, o ne grupės šalių kompetencijai. Todėl, pagal 24 straipsnio 1 dalį, humanitarinė intervencija be ST leidimo yra neteisėta. Tačiau, kita vertus, *de lege ferenda*, ateityje tarptautinė paprotinė teisė ar šalių praktikos aiškinimas gali išsivystyti taip, kad ST sankcionavimas tam tikrais atvejais nebus būtinas. Šiandien egzistuoja kelios teisinės minties srovės, kurių negalima nepaisyti.

Tarptautinis Teisingumo Teismas 24 Chartijos straipsnį aiškino nagrinėdamas Nikaragvos bylą. Jis teigė, kad Chartija nesuteikia ST išimtinio įsipareigojimo⁵¹. Tarptautinis Teisingumo Teismas turėjo omenyje įsipareigojimą pagal JT konstitucinę sistemą ir galimybę ekstremaliomis sąlygomis, kuomet ST nenori ar negali apginti genocido aukų, pagal 2 straipsnio 4 dalį leisti perleisti dalį įsipareigojimų šalims, kurios nori ir gali veikti. Šis perleidimas neapima „atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą“, tačiau įveda naują „pareigą ginti“ žmoniją nuo didelio masto žmogaus teisių pažeidimų. Ši teisės norma Aukščiausio lygio grėsmių, išbandymų ir pokyčių grupės buvo patvirtinta kaip „besiplėtojanti“.

„Pareigos ginti“ koncepcija pirmą kartą buvo pripažinta Tarptautinėje intervencijos ir šalių suvereniteto komisijoje⁵² (toliau TIŠSK). Ji apėmė tris įsipareigojimus: „užkirsti kelią“, „reaguoti“ ir „atkurti“.

TIŠSK buvo nepriklausoma institucija, skirta padėti JT. Ją finansavo Kanada, Jungtinė Karalystė, Šveicarija ir įvairūs fondai⁵³. Jos darbas buvo skatinti išsamius tarptautinius debatus intervencijos ir šalių suvereniteto santykio klausimu. Šiuo klausimu 2001-aisiais TIŠSK pateikė ataskaitą JT Generaliniam Sekretoriui ir tarptautinei bendruomenei. Ji rėmėsi dviem principais:

⁵¹ Military and Paramilitary Activities (Nicar. V. U.S.), 1986 I.C.J.

⁵² <http://www.iciss.ca/menu-en.asp> ; prisijungimo laikas: 2006-06-18.

⁵³ <http://www.iciss.ca/progress-en.asp>; prisijungimo laikas: 2006-06-18.

- 1) Šalies suverenitetas reiškia atsakomybę, o atsakomybė ginti savo tautą priklauso pačiai šaliai;
- 2) Tokiomis aplinkybėmis, kai gyventojai dėl vidaus karo, sukilimo, represijų ar šalies žlugimo patiria rimtą žalą, o šalis nenori ar nesugeba tos žalos pašalinti nei išvengti, nesikišimo principą keičia atsakomybės ginti principas.

Pasak ataskaitos, TIŠSK „neabejoja, kad nėra geresnės ar tinkamesnės institucijos, kuri spręstų karinės intervencijos klausimus žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu, kaip Saugumo Taryba. Kaip tik ji turėtų priimti sprendimus dėl viršenybės prieš šalių suverenitetą“. Kita vertus, tuo pat metu TIŠSK pripažįsta, kad jei Saugumo Tarybai „nepavyksta įvykdyti savo įsipareigojimo ginti, kai dėl susidariusios situacijos derėtų imtis skubių veiksmų, susirūpinusios šalys gali imtis kitų priemonių dorotis su sunkumais ir skubių veiksmų reikalaujančia situacija. Dėl to gali nukentėti JT svarba ir patikimumas“⁵⁴.

„Pareigos ginti“ perleidimas veiktų kaip JT struktūros kraštutinė priemonė. Dabar dar nėra tokių tarptautinės paprotinės teisės taisyklių nei šalių praktikos aiškinimo.

31 Vienos konvencijos straipsnis taip pat pateikia *teleologinį aiškinimo metodą* (žr. sutarties aiškinimas „atsižvelgiant į jos objektą bei tikslą“). Chartijos 2 straipsnyje du kartus minimas žodis „tikslai“: pirmame sakinyje ir 4 punkte. Pagal chartijos 1 straipsnio 3 dalį vienas iš JT tikslų yra „*Įgyvendinti tarptautinį bendradarbiavimą sprendžiant ekonominio, socialinio, kultūrinio ir humanitarinio pobūdžio tarptautines problemas, ugdant ir skatinant pagarbą visoms žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos bei religijos*“.

Be to, pagal chartijos 55 straipsnį, „*JT sieks, kad visada būtų gerbiamos žmogaus teisės bei pagrindinės laisvės ir jų laikomasi, nepaisant skirtingos rasės, lyties, kalbos ar religijos*“.

Viena vertus, Chartijoje minima tik pareiga skatinti pagarbą žmogaus teisėms, o ne pareiga jas ginti. Ir nė viena iš pagrindinių JT institucijų nėra įsteigta kaip tik šiam tikslui⁵⁵. Kita vertus, jei humanitarinės intervencijos tikslą apibūdiname kaip žmonių gynimą nuo plataus masto žmogaus teisių pažeidimų, tai ji turi būti suderinama su minėtu tikslu. Be to, pačios JT nuo 1945

⁵⁴TIŠSK ataskaita. Pareiga ginti. 2001 gruodis. <http://www.iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-30.

⁵⁵ Nowak M. Introduction to the International Human Rights Regime. Martinus Nijhof Publishers, 2003. P.73.

m. nemažai pasikeitė nuo žmogaus teisių ugdymo iki jų gynimo, tarptautinio įgyvendinimo ir galų gale iki žmogaus teisių pažeidimų prevencijos.

1993-ųjų Vienos deklaracija žmogaus teisių apsaugą įvardijo ne tik kaip teisėtą tarptautinės bendruomenės interesą, o ir kaip pagrindinį JT siekį. Kai kurie autoriai teigia, kad „*pagrindinis JT tikslas*“ yra žmogaus teisių laikymosi skatinimas ir „kad taikos palaikymas ir pagarba žmogaus teisėms yra neatsiejami elementai“⁵⁶.

Pasak kai kurių tarptautinės teisės specialistų, pagal Chartijos 1 straipsnio 1 dalį „svarbiausias“ JT „tikslas“ yra „palaikyti tarptautinę taiką ir saugumą“. Todėl jie tarp atskirų šio straipsnio tikslų sukuria dirbtinę hierarchiją⁵⁷. Pagrindų šiai hierarchijai įtvirtinti nėra nei Chartijos tekste, nei struktūroje, išskyrus faktą, kad tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas paminėtas pirmiau.

Pagal Vienos konvencijos 31 straipsnio 2 dalį viena iš sutarties konteksto sudedamųjų dalių yra sutarties preambulė. Chartijos preambulėje taip pat aiškiai minimos žmogaus teisės: „*Mes, Jungtinių Tautų Tautos, pasiryžusios... vėl įtvirtinti tikėjimą pagrindinėmis žmogaus teisėmis, jo asmenybės orumu bei verte, lygiomis vyrų ir moterų, ir didelių bei mažų tautų teisėmis...*“

Taigi tarptautinės taikos ir saugumo palaikymas negali būti suprantamas kaip išimtinis JT tikslas, nes pagarba žmogaus teisėms yra vienas iš Chartijos leitmotyvų. Jėgos panaudojimas siekiant apsaugoti žmones nuo masinių jų teisių pažeidinėjimo neprieštarauja Chartijos tikslams⁵⁸, atvirkščiai, gelbstint gyvybes jis „pasitarnauja“ vienam iš pagrindinių jos tikslų⁵⁹.

Tarp atskirų Vienos konvencijos 31 straipsnio dalių nėra hierarchijos, o tėra tik loginė progresija, taigi sutarties analizė panaudojus tekstinį, sisteminį ir teleologinį aiškinimo metodus nėra baigta. Todėl, pagal Vienos konvencijos 31 straipsnio 3 dalį, šalia konteksto reikia atsižvelgti ir į dar tris dalykus. Tarptautinės teisės komisijos komentare pažymima, kad šie trys straipsnio dalies punktai (vėlesni susitarimai, vėlesnė sutarties taikymo praktika, tarptautinės

⁵⁶ Teson F.R. Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality. – New York: Transnational Publishers, 1997. P.151-152.

⁵⁷ Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law. – Oxford: Oxford University Press, 2001, P. 52.

⁵⁸ Teson F.R. Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality. – New York: Transnational Publishers, 1997. P.151.

⁵⁹ Terry J.P. Rethinking Humanitarian Intervention after Kosovo: Legal Reality and Political Pragmatism//Army Law. 2004 August, Nr. 36. P.38.

teisės normos) yra privalomojo pobūdžio ir pagal prigimtį negali būti interpretuojami kaip turintys mažesnę galią nei prieš tai esantys.

Vienos konvencijos 31 straipsnio 3 dalyje pirmiausia minimi „*visi vėlesni susitarimai, tos sutarties šalių sudaryti dėl jos aiškinimo ar jos nuostatų taikymo*“. JT narės tokio formalaus susitarimo dėl Chartijos 2 straipsnio 4 dalies taikymo nėra sudariusios. Teoriškai, vėlesnį susitarimą galėtų atitikti GA rezoliucijos, tačiau jos turi kitokią teisinę galią nei Chartija, tad ši prielaida turėtų būti atmesta.

Pagal Vienos konvencijos 31 straipsnio 3 dalies b punktą taip pat reikėtų atsižvelgti ir į „*visą vėlesnę tos sutarties taikymo praktiką, kuri išreiškia tos sutarties šalių susitarimą dėl sutarties aiškinimo*“. Vėlesnės sutarties taikymo praktikos aiškinant sutartį taikymas tarptautinėje teisėje buvo įsitvirtinęs dar iki Tarptautinės teisės komisijos darbo pradžios⁶⁰. Jis buvo vienas iš šešių aiškinimo principų, išvestų iš Tarptautinio teisingumo teismo praktikos⁶¹.

Vėlesnė sutarties taikymo praktika parodė tikruosius šalių ketinimus⁶². Tarptautinės teisės komisija šią teisinę fikciją atmetė ir pagal Vienos konvenciją yra svarbus nebe tikrasis šalių ketinimas, o esamas susitarimas. Tai labai svarbu interpretuojant Chartijos 2 straipsnio 4 dalį, nes vienašalės humanitarinės intervencijos doktrinos oponentai neretai naudojami tikrųjų intervenciją vykdančių šalių ketinimų argumentu.

Kyla klausimas, kokia praktika tinkama? Sudarinėdama konvenciją Tarptautinės teisės komisija norėjo išvengti visų įmanomų nesusipratimų, susijusių su tuo, kad kiekviena šalis turėjo dalyvauti atitinkamai taikant sutartį. Kai kurie autoriai siūlė įtraukti sąlygą, kad daugiašalėse konvencijose praktikai formuoti užtektų „daugumos“, o ne visų šalių praktikos.

Aiškinimas remiantis vėlesne sutarties taikymo praktika yra lanksti, organiškai kintanti procedūra. Ji tinka tokiems dokumentams kaip Chartija, nesvarbu, ar mes ją vadintume konstitucija, konstituciniu aktu ar specialia *sui generis* sutartimi. Kaip ir vėlesni susitarimai, šalių praktika po ratifikavimo gali atspindėti numanomą susitarimą, keičiantį originalią sutartį. Daug daugiašalių sutarčių, pakeistų vėlesne sutarties taikymo praktika, pavyzdžių rastume jūrų teisėje. Tačiau yra ir Chartijos aiškinimo pavyzdžių, kur ji interpretuojama pagal vėlesnę jos taikymo praktiką.

⁶⁰ Sloan B. The United Nations Charter as a Constitution//Pace Yearbook of International Law. 1989, Nr. 61. P.107.

⁶¹Ten pat. P.108.

⁶² Ten pat.

Pirmasis pavyzdys yra susijęs su savanorišku nuolatinių ST narių nedalyvavimu balsavime. GA plėtojamos taikos palaikymo operacijos, į kurias vėliau įsijungia ST, yra kitas neformalios pataisos naudojantis praktika pavyzdys. Trečiasis pavyzdys yra susijęs su GA rezoliucijomis. Nors jos yra tik rekomendacinio pobūdžio, neretai pritaria deklaratyvioms rezoliucijoms. Ketvirtasis pavyzdys yra koalicijų sankcionavimas, užuot veikus pagal Chartijos 43 straipsnį.

Neaišku, ar ši „*visa vēlesnē sutarties taikymo praktika*“ prilygsta autoritetingam Chartijos aiškinimui ar jos pataisų keitimui remiantis vēlesne praktika, ar naujos tarptautinės paprotinės teisės normos atsiradimui. Net jei kartais ir sunku atskirti aiškinimą pagal visą vēlesnē sutarties taikymo praktiką nuo tarptautinės paprotinės teisės *statu nascendi*, svarbu pažymėti, kad Chartija, nors ir sudėtingai, vis dėlto šitaip keičiama būti gali.

NATO pajėgų įvykdytas Serbijos užpuolimas siekiant nutraukti etninius valymus Kosove yra tik pats naujausias žymus intervencijos dėl humanitarinių priežasčių pavyzdys. Dauguma Kosovo įvykiuose dalyvavusių valstybių nesirėmė *vēlesnēs sutarties taikymo praktikos* aiškinimo metodu. Vienintelė išimtis – Belgijos atstovo pareiškimas Jėgos panaudojimo teisėtumo byloje, kai jis teigė, kad karinė humanitarinė intervencija neprieštarauja Chartijos 2 straipsnio 4 daliai.

Tarp kitų pavyzdžių paminėtinos 1971 m. Indijos intervencija į Bangladešą, 1978 m. Tanzanijos Idi Amino pašalinimas Ugandoje, 1979 m. Prancūzijos intervencija į Centrinės Afrikos Imperiją, 1991 m. jėgos panaudojimas Irake siekiant apsaugoti kurdus ir 1990 m. Afrikos šalių intervencija į Liberiją ir Siera Leonę.

Pritariant nuomonei dėl vēlesnēs sutarties taikymo praktikos įtakojamų pokyčių reikia įrodyti, kad tikri humanitarinės intervencijos atvejai negali būti prilyginami tarptautinės teisės pažeidimams arba bent jau neprilyginami akivaizdžiai nehumanitariniams jėgos panaudojimo atvejams. Manytume, kad derėtų baimintis bet kokio „kūrybiško“ Chartijos aiškinimo, išskyrus tą, kuris remiasi nusistovėjusia ir vieninga praktika. Kai kurie autoriai prieštarautų, tačiau mūsų nuomone nėra „nusistovėjusios ir vieningos praktikos“, kuri patvirtintų platųjį 2 Chartijos straipsnio 4 dalies aiškinimą. Tikėtina, kad minėtos intervencijos vyko ne vien humanitarinių tikslų vedamos. Be jokios abejonės, dalis jų buvo vykdomos strateginiais ir saugumo sumetimais.

2.3. Humanitarinės intervencijos teisėtumo kriterijai

Kaip jau minėta, šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje ginčai dėl humanitarinės intervencijos teisėtumo ir pagrįstumo kyla dėl skirtingai traktuojamo suvereniteto. Pavyzdžiui, Rusija, Indija ir Kinija prieštaravo NATO jėgos panaudojimui prieš Jugoslavijos Federacinę Respubliką (JFR)

1999-ųjų kovą, teigdamas, kad NATO pažeidžia pagrindinius Jungtinių Tautų Chartijoje įtvirtintus suvereniteto, nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus ir jėgos panaudojimo draudimo principus⁶³. Savo ruožtu dauguma NAM⁶⁴ šalių narių nepasmerkė NATO veiksmų, nes vis dėlto pripažino, kad ji gelbsti Kosovo albanus nuo jiems gresiančio pavojaus. Kita vertus, pastaroji valstybių grupė buvo kategoriška Kartaginos Tūkstantmečio suvažiavimo deklaracijoje (*angl. Declaration on the Millennium Summit*). Joje išreiškė nepritarimą vienašalės humanitarinės intervencijos principui⁶⁵. Kitaip suverenitetą traktavo JT Generalinis Sekretorius Kofi Annanas⁶⁶ ir Vakarų valstybės, ypač Didžioji Britanija ir Kanada. Jos teigė, kad šalių suverenitetas neužtikrina joms teisės žudyti savo gyventojus ir likti nenubaustoms. Humanitarinės intervencijos doktrinos JT ateitis priklausys nuo to, kaip bus išspręstas šis principų konfliktas.

Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius Kofi Annanas 1999-ųjų rugsėjį pasakyoje kalboje pabrėžė humanitarinės intervencijos klausimą. Konkrečiai nurodydamas Ruandos atvejį, jis teiravosi Generalinės Asamblėjos, ar nesikišimo principas galioja ir vykstant genocidui, ar vis dėlto šitokiu atveju galima naudoti jėgą be Saugumo Tarybos leidimo?⁶⁷ Kartu Kofi Annanas įspėjo tuos, kurie po Kosovo įvykių buvo linkę teigti, kad egzistuoja nenuginčijama teisė į humanitarinę intervenciją, jog intervencija ginant žmogaus teises gali sukurti „*pavojingus precedentus ateities intervencijoms, be aiškaus kriterijaus, kas turėtų lemti, ar taikyti tuos precedentus ir kokiomis sąlygomis juos taikyti?*“⁶⁸ Po Generalinio Sekretoriaus kalbos grupė išsivysčiusių ir besivystančių šalių vyriausybių Jungtinėse Tautose inicijavo posėdį dėl principų, kuriais reikėtų vadovautis naudojant jėgą, kai ginamos Chartijoje ir paprotinėje tarptautinėje teisėje įtvirtintos humanitarinės vertybės.

Diskusijos šia tema tebevyksta. Jos tęsis tol, kol Jungtinėse Tautose bus pasiektas naujas konsensusas, kuriuo bus susitarta dėl vieningo nesikišimo ir humanitarinės intervencijos doktrinų santykio, kol suverenitetas bus pradėtas traktuoti atsakomybės kontekste ir kol bus nustatyti konkretūs humanitarinės intervencijos teisėtumo kriterijai. Kita vertus, susitarus dėl vieningų kriterijų būtų atlikta tik pusė darbo, nes neabejotinai išliktų procedūrinių klausimų sprendžiant

⁶³ Rusijos, Indijos ir Kinijos pozicijos svarstymų Saugumo Taryboje metu yra pateiktos JT dokumentuose S/PV. 3988 (1999) 2 ir 3989 (1999) 6.

⁶⁴ Non-Aligned Movement – tarptautinė organizacija, vienijanti daugiau nei 100 šalių narių, kurios laiko save formaliai neutraliomis didžiųjų jėgos blokų atžvilgiu.

⁶⁵ 2000 m. Kolumbijos Prezidento Andresio Pastranos kalba 13-osios NAM Ministrų konferencijos Kartaginoje atidarymo proga. <http://www.nam.gov.za/xiiiminconf/final5.htm#andres>; prisijungimo laikas: 2006.12.16.

⁶⁶ Kofi Annanas – 7-asis Jungtinių Tautų Generalinis Sekretorius. Šias pareigas jis ėjo nuo 1997 m. sausio iki 2006 m. pabaigos.

⁶⁷ Annan K. Two Concepts of Sovereignty // The Economist, 1999 September 18. <http://www.un.org/News/ossg/sg/stories/kaecon.html>; prisijungimo laikas: 2006.12.21.

⁶⁸ Ten pat.

nesutarimus, kylančius tuomet, kai visų kriterijų paisoma. Nacionalinėje teisėje ši problema sprendžiama naudojantis teisine sistema, tačiau kaip ji turėtų būti sprendžiama tarptautiniu mastu? Šio klausimo dažnai nepaisoma, nors atsakymas į jį - vienas svarbiausių, nes padėtų pasiekti konsensusą dėl humanitarinės intervencijos traktavimo.⁶⁹

Nuo 1945 m. tarptautinio žmogaus teisių režimo kartinė idėja buvo šalies vidinio ir išorinio teisėtumo sąveika. Dabar atsirado požiūris, kad jėgos panaudojimas siekiant nutraukti didelio masto žiaurumus ir žudynes gali būti teisėtas. Jei šis požiūris būtų kodifikuotas, nesikišimo į kitų valstybių reikalus ir jėgos panaudojimo principai nebebūtų nepažeidžiami. Valstybės teisėta ir morali teisė remtis nesikišimo principu priklausytų nuo to, kaip ji laikosi bendrų minimalių žmoniškumo principų. Ypatingasis JT Generalinio Sekretoriaus atstovas perkeltų šalies viduje asmenų klausimais (*angl. The Special Representative of the UN Secretary-General for Internally Displaced Persons*) Francisas Dengas tokį požiūrį pavadino „suverenitetu kaip atsakomybe“⁷⁰. Jam pritaria ir pats Generalinis Sekretorius. Kalboje prieš 1998 m. NATO intervenciją į Kosovą Kofi Annanas pabrėžė, kad Chartija priklauso pasaulio tautoms, o ne Jungtinėse Tautose joms atstovaujančioms valstybėms: „*Chartija gina tautų suverenitetą. Ji niekuomet nebuvo skirta tam, kad valstybės pamintų žmogaus teises ir orumą. Suverenitetas reiškia atsakomybę, ne tik jėgą*“⁷¹. Šis pareiškimas nereiškia, kad atsisakoma pagrindinių suvereniteto ir nesikišimo į kitų valstybių reikalus principų. Juo norima pasakyti, kad valstybės, kurios nori naudotis šiais principais, privalo pripažinti atsakomybę ginti jos jurisdikcijoje esančius asmenis.

Nors pastarojo dešimtmečio ST praktika rodė palankumą „suvereniteto kaip atsakomybės“ doktrinai, šalims, neketinančioms atsisakyti dalies savo suverenių teisių, šis klausimas tebelieka opus. Vakarų valstybės, verčiamos visuomenių bei žmogaus teisių šalininkų, pastaruosius dešimt metų intensyviai darė įtaką ST darbotarkei⁷². Įvyko tam tikrų norminių pokyčių. Tačiau, nepaisant visko, jų nereiktų pervertinti. ST aiškiai nėra sankcionavusi vienos ar kelių valstybių jėgos panaudojimo siekiant apsaugoti žmogaus teises, kai su tuo nesutinka valstybė, į kurią ketinama vykdyti intervenciją, arba kai valstybinė santvarka jau iširusi (pvz.: Somalis, Liberija, Siera Leonė). Nors mažai tikėtina, kad Rusija ir Kinija vetuotų ST veiksmus akivaizdaus

⁶⁹ Wheeler N. J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures, *Melburne Journal of International Law*, Vol. 2 (2001), p. 551.

⁷⁰ Deng F.M. and al. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Africa. – The Brookings Institution. 1996.

⁷¹ Annan K. „Reflections on intervention“ in *The Question of Intervention: Statements of the Secretary-General*. 1999.

⁷² Detaliau ši raida aprašyta Wheeler N.J. Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society. – Oxford: Oxford University Press, 2000.

genocido ar didelio masto žudynių atveju, nebent turėtų svarbių interesų, vis dėlto jos tvirtai nusistačiusios prieš intervenciją, todėl labai atsargiai žvelgia į bet koki pritarimą jėgos panaudojimui. Tikėtis Rusijos ir Kinijos paramos galima nebent tai tarptautinės bendruomenės diplomatinio spaudimu veikiamai šaliai, kuri nenoriai „sutinka“, kad į jos teritoriją būtų vykdoma išorinė karinė intervencija siekiant nutraukti humanitarinę krizę. Kaip tik taip įvyko Rytų Timoro atveju. Tarptautinei bendruomenei pavyko įtikinti ir priversti Habibi vyriausybę sutikti su išorine karine pagalba, skirta padėti nutraukti timoriečių ištikusią humanitarinę krizę. Kosovo atveju Miloševićiaus vyriausybė tokio sutikimo nedavė. Tarp nuolatinių ST narių kilo ginčas dėl to, ar humanitarinė krizė Kosove pateisino jėgos panaudojimą⁷³.

Nesutarimai, kilę dėl Kosovo atvejo, iškėlė svarbiausius klausimus. Net jei ir išsiplėtojo konsensusas, pagal kurį valstybės, vykdančios sistemiškus žmogaus teisių pažeidimus netenka teisės remtis nesikišimo į valstybių reikalus principu, kyla klausimas, kaip turėtų elgtis ST tais atvejais, kuomet jos narės, ypač nuolatinės, nesutaria dėl to, ar konkreči susiklosčiusi situacija yra pakankama intervencijai vykdyti? O jei ST paralyžiuota dėl veto teisės, tai kaip kitos valstybės, nevyriausybinių organizacijų ir plačioji visuomenės nuomonė turėtų vertinti vienos ar kelių valstybių veiksmus, kuriuos jos pateisina humanitariniais pagrindais? Su šiais sunkumais buvo susidurta po NATO intervencijos į Kosovą. Todėl žmonijai, vertinant kiekvienos konkrečios galimai humanitarinės intervencijos teisėtumą, reikia moralinės, teisinės ir politinės sistemos.

Prieš aptariant tokiems atvejams taikytinus kriterijus, reikėtų paminėti ir kai kurių autorių nuomonę, kad jėgos panaudojimas apskritai negali padėti siekti humanitarinių tikslų. Jie teigia, kad žmogaus teisių doktrinų pagrindas yra teisė į gyvybę. Todėl, pasak jų, nėra galima tokia žmogaus teisių doktrina, kurioje pagrindinę vietą užimtų teisė į gyvybę ir kartu, siekiant nutraukti žmogaus teisių pažeidimus tiek vidinėmis valstybės pastangomis, tiek naudojantis išorine pagalba, būtų įteisinamas smurtas⁷⁴.

Pacifistai atsakytų, kad šie terminai vienas kitam prieštarauja. Tokios tarptautinės organizacijos kaip Tarptautinis raudonojo kryžiaus komitetas (*angl. International Committee of the Red Cross*) ir Medicina be sienų (*pranc. Medecins sans Frontieres*) taip pat prieštarauja bet kokiam sąvokų „humanitarinė“ ir „intervencija“ poravimui, nes tai reikštų, kad kariniai veiksmai

⁷³ N.J.Wheeler. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures, *Melburne Journal of International Law*, Vol. 2 (2001), p. 553.

⁷⁴ Ignatieff M. Human Rights, Sovereignty, and Intervention//Amnesty International Lecture, Oxford. 2001 February 2. P.3.

suderinami su humanitariniais tikslais⁷⁵. Jėgos panaudojimo alternatyva nėra neveikimas. Siūlomos neprievartinės humanitarinės intervencijos strategijos. Per mažai dėmesio skiriama tokio pobūdžio atsakui kritiniais su žmogaus teisių pažeidimais susijusiais atvejais. Reikia pripažinti, kad tokios priemonės yra vienos efektyviausių, jei jų imamasi ankstyvoje konflikto stadijoje. Sunkiau yra atsisakyti prievartos tuomet, kai kalbame apie tokius atvejus kaip 1975-1978 m. masinės žudynės Kambodžoje ar 1994 m. balandį vykdytas genocidas prieš Ruandos tutsių tautą, nusinešęs daugiau kaip pusę milijono gyvybių. Ruandoje ir Kambodžoje valstybės jėgos mechanizmas buvo mobilizuotas masiniams žudymams, todėl vienintelis būdas juos nutraukti buvo ginkluota intervencija. Tokie atvejai verčia apsvarstyti jėgos panaudojimo teisėtumą ginant žmogaus teises.

Žmogaus prigimtis reikalauja, kad atskirų intervencijų teisėtumas ir jų vadinimas humanitarinėmis būtų pagrįstas moraliniais, teisiniais ir politiniais argumentais. Pagrindinė problema yra ta, kad jėgos panaudojimas niekuomet nebus suderinamas su humanitarinių tikslų siekimu.

Skiriami šeši nepriklausomi kriterijai, kurie turėtų būti taikomi kaip rodikliai sprendžiant, ar tam tikrais atvejais intervencija turi reikiamus humanitarinės intervencijos požymius. Tai: *teisėtas pagrindas, kraštinė priemonė, santykis tarp žalos ir naudos, proporcingumas, intervencijos tikslas ir taikos atkūrimo planas*⁷⁶.

Pirmasis kriterijus – *teisėtas pagrindas*. Vakarų teisingo karo doktrina žiaurumo ir smurto aukų gynimą visuomet pripažino teisėtu jėgos panaudojimo pagrindu. Šią ypatingą situaciją taip pat galima vadinti „neatidėliotina humanitarine pagalba“. Vienas nuožmiausių argumentų prieš humanitarinės intervencijos doktrinos tarptautinėje teisėje kūrimą yra nuogastavimas, kad ja bus netinkamai naudojama ir kad jos įteisinimas išbalansuos ir taip jau labai trapius apribojimus dėl jėgos panaudojimo⁷⁷. Šiam nuogastavimui paneigti tinkamiausia išeitis būtų kuo labiau susiaurinti humanitarinės intervencijos sąvoką, kad būtų sunku ja pateisinti intervenciją savanaudiškais tikslais. Aptariamam teisėto pagrindo kriterijus puikiai atspindi nuolatinio Indijos atstovo JT, ambasadoriaus Seno, pareiškimė, kuriuo jis gina savo vyriausybės intervenciją į Pakistaną 1971 metų gruodį, siekiant nutraukti humanitarinę krizę. Indija jėgos

⁷⁵ Evans G., Sahnoun M. Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground//Global Governance. 2001. Nr.7(2). P.119.

⁷⁶ Wheeler N. J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures, Melbourne Journal of International Law, Vol. 2 (2001), p. 554-560.

⁷⁷ Pavyzdinis šio argumento teiginys paimtas iš Franck T. and Rodely N. After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force//American Journal of International Law. Vol. 67. 1973. P.275.

panaudojimą iš pradžių teisingai savigyna, vėliau veiksmais dėl humanitarinių priežasčių. Ambasadorius Senas teigė, kad „karinės represijos“ Rytų Pakistane buvo pakankamo lygio, kad sukeltų „smūgį žmonijos sąmonei“⁷⁸. Įdomiausia, kad Saugumo Taryba nekvestionavo humanitarinės krizės Rytų Pakistane masto interpretavimo. Saugumo Taryboje ir Generalinėje Asamblėjoje buvo svarstoma, ar Pakistano vykdyti žiaurumai galėtų pateisinti Indijos jėgos panaudojimą.

Daugelis kvestionavo ir intervenciją į Federacinę Jugoslavijos Respubliką ir tos intervencijos pateisinimą remiantis represijomis prieš Kosovo gyventojus ir didelio masto humanitarine krize. Kyla klausimas, kaip anksti galima pradėti gelbėjimo misiją. Ir ar tai, jog pretekstas intervencijai yra tik genocidas ir masinės žudynės, reiškia, kad, norint atlikti intervenciją, reikia laukti, kol bus daug aukų? Rusijos poziciją ST palaikančios šalys teigė, kad bet kokios jėgos panaudojimo prieš Federacinę Jugoslavijos Respubliką iniciatyvos vetavimas išreiškė jos nuomonę, jog 1998-ųjų pabaigoje ir 1999-ųjų pradžioje vykusio krizė neužtikrino teisės į karinį atsaką. Kaip nuolatinė ST narė pagal 24 Chartijos straipsnį įgalinta „*atsakomybė už taikos ir saugumo palaikymą*“, Rusija netikėjo, kad Kosovo atvejis atitinka reikiamas sąlygas⁷⁹. Manoma, kad Rusijos pozicija galėjo pasikeisti nebent ėmus grėsti jau visiškai tragiškiems padariniams, kuriuos pranašavo NATO vyriausybės. Šio argumento sudėtingumas slypi tame, kad neaišku, kiek Kosovo gyventojų būtų turėję mirti ar būti ištremti, kol Rusija ir Kinija būtų sankcionavusios jėgos panaudojimą. Geriausias NATO veiksmų pateisinimas yra toks, kad ši intervencija buvo išankstinė. Jos imtasi gavus duomenų iš žvalgybos, jog Miloševićiaus režimas ketina prievarta išvaryti albanus iš Kosovo regiono. Jėgos panaudojimo atsižvelgiant į įspėjamuosius artėjančios nelaimės rodiklius problematika slypi tame, jog taip ir nebeišaiškės, ar ta intervencija buvo teisėta. Mes taip ir nebesužinosime, kas būtų nutikę, jei jos nebūtų buvę⁸⁰. Išankstinės humanitarinės intervencijos įteisinimo dilema tarptautinėje teisėje ypatinga tuo, kad delsiant imtis veiksmų ir laukiant, kol žmonių žus gausiai, gresia tragedijos. Tačiau susitarti dėl prievartos veiksmų ėmimosi vos tik kilus tragedijos grėsmei bus labai

⁷⁸Wheeler N. J. *Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society*. – Oxford University Press. 2000. P.63.

⁷⁹ Chesterman S. prieštarauja plačiai paplitusiai nuomonei, jog Rusijos grasinimas vetuoti tebuvo paprasčiausias užsispyrimas, teigdamas, kad „niekada nebuvo rimtai svarstyta tikro prieštaravimo NATO politikai prieš Federacinę Jugoslavijos Respubliką galimybė“ Žr. Chesterman S. *Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law*. – Oxford: Oxford University Press, 2001. P.221.

⁸⁰ Wheeler N. J. *Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures*, *Melburne Journal of International Law*, Vol. 2 (2001), p. 555.

sudėtinga, nes tikėtina, kad įrodymai bus neapibrėžti, o daugelis valstybių, įskaitant didžiąsias, tokias kaip Rusija, Kinija, Indija, bus nusiteikusios prieš intervenciją.

Su teisėtu pagrindu glaudžiai siejasi *humanitarinės intervencijos, kaip kraštutinės priemonės, kriterijus*. Pavyzdžiui, Rusija buvo įsitikinusi, kad Kosovo atveju intervencija neatitiko teisėto pagrindo kriterijaus, nes, pasak jos, siekiant išvengti jėgos panaudojimo, daugiau galima buvo pasiekti per derybas Rambouillet pilyje, Prancūzijoje⁸¹. NATO šiai nuomonei nepritarė. Šis pavyzdys iliustruoja tai, kad susitarimas dėl jėgos panaudojimą kilus humanitarinei krizei lemiančių konkrečių kriterijų neužtikrintų konsensuso visiems atvejams. Pagrindinė problema, su kuria dabar susiduriama, yra moralinio imperatyvo skubotiems veiksams, siekiant nutraukti žmogaus teisių pažeidimus, suderinimas su teisingo karo reikalavimu, pagal kurį turi būti išnaudotos visos taikios priemonės. Neretai, politikams siekiant nutraukti žudynes taikiomis priemonėmis, jos tęsiasi, prašymas išnaudoti visas taikias priemones kainuoja pernelyg daug gyvybių. Todėl privalo rasti būdų konkrečiu atveju nustatyti, ar visos priemonės taikiai nutraukti smurtą jau išnaudotos. Tačiau, jei dar abejojama, valstybių vadovai privalo neatsisakyti taikių humanitarinių priemonių, nes jėgos panaudojimas, kad ir iš gerų paskatų, neišvengiamai sukelia ir žalą⁸².

Kraštutinės priemonės kriterijumi galima būtų remtis ir tada, kuomet ST neribotam laikui atsidurtų aklavietėje dėl sprendimo sankcionuoti humanitarinę intervenciją priėmimo, tačiau nebūtų aiškiai jos uždraudusi humanitarinės krizės atveju.

Laikantis trečiojo kriterijaus – *naudos ir žalos santykio*, sprendimus priimančys asmenys privalo tinkamai įvertinti situaciją ir užtikrinti, kad jėgos panaudojimas nepadarytų daugiau žalos nei jos būtų, jei jėga nebūtų panaudota. Šis reikalavimas primena esminį klausimą, ar prievarta apskritai gali pasitarnauti siekiant humanitarinių tikslų. Tarptautinė nepriklausoma Kosovo komisija priėmė išvadą, kad „intervencijos metodas turi būti protingai apskaičiuojamas, kad kuo greičiau užbaigtų humanitarinę katastrofą“⁸³. Svarbiausia, kad jėga būtų naudojama taip, kad neprasidėtų karo veiksmų aštrėjimo procesas⁸⁴. Todėl humanitarinė intervencija turėtų būti selektyvi, nes jėgą naudoti (pvz.: prieš dideles karines jėgas) būtų neprotinga. Kita vertus,

⁸¹ Čia vyko serbų ir albanų delegacijų susitikimas. Jame buvo susitarta dėl autonomijos Kosovui suteikimo. Vėliau Jugoslavija šį susitarimą nutraukė.

⁸² Wheeler N. J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures, *Melburne Journal of International Law*, Vol. 2 (2001), p. 556.

⁸³ Independent International Commission on Kosovo, *Kosovo Report* (2000) P.194.

⁸⁴ Ignatieff M. *Human Rights, Sovereignty, and Intervention*//Amnesty International paskaita, 2001 vasario 2. Oxford, p. 12-13.

selektyvus veikimas vadovaujantis saugių aplinkybių kriterijumi turėtų būti griežtai atskirtas nuo neveikimo atvejų, kokių pasitaiko tuomet, kai valstybės neturi reikšmingų interesų (pvz.: Ruanda) ar kai jos nori remti vyriausybę ar grupuotę, kurios vykdo tuos žmogaus teisių pažeidimus (pvz.: Kambodža valdant Pol Potui). Pagal šį kriterijų humanitarinė intervencija turėtų būti apribota tikslu, trukme ir jėgos panaudojimo mastu.

Pagal ketvirtąjį kriterijų, vadovaujantis tarptautine teise, intervenciją vykdančios šalys privalo saugoti civilius gyventojus. *Proportioningumo* reikalavimas yra praktiškas ir logiškas, nes prieš vykdant intervenciją turi būti įsitikinta, kad ją įvykdžius bus išgelbėta daugiau gyvybių nei tai būtų padaryta jos nevykdant. Šis principas tiesiogiai siejasi su vienu absoliučiu ir svarbiu apribojimu. Žmogaus teisių koncepcija yra grindžiama visų gyvybių lygybe, todėl intervenciją vykdanči valstybė neturi taikyti tokių karinių priemonių, kurios jos pačios riziką sumažintų iki minimumo, jei tai vestų prie pernelyg didelės žalos padarymo tos valstybės, į kurią vykdoma intervencija, gyventojams. Deja, šis moralės principas nepateikia jokio sprendimo dėl leistinų taikinių tokiais atvejais kaip Kosove. Tie, kurie mano, kad NATO veiksmai buvo neteisėti, remiasi tuo, kad buvo taikomasi į dvejopos paskirties objektus. Prie tokių objektų priskiriama balandžio 23 dieną bombarduotoji radijo ir televizijos stotis, kur žuvo 16 civilių, ir gegužės mėnesį patyrusios karo veiksmų paastrėjimą elektrinės ir gamyklos Federacinės Jugoslavijos Respublikos teritorijoje⁸⁵.

Penktasis kriterijus – *teisingas tikslas* išreiškia humanitarinio tikslo svarbą sprendžiant ar intervencija teisėta. Pagal Vakarų teisingo karo tradiciją, motyvas veikti teisėtu pagrindu turi būti teisėtos taikos kriterijus. Toks požiūris atmeta tokius savanaudiškus motyvus kaip pelnas, galia ir šlovė⁸⁶. Šis kriterijus kelia problemų, nes tokia sąlyga, kad valstybės, vykdydamos intervenciją, veiktų tik vedamos altruistinių humanitarinių tikslų, beveik neįmanoma arba įmanoma labai

⁸⁵ Daugiausiai kritiškų teisinių komentarų pateikė nevyriausybinių organizacijų Amnesty International ir Human Rights Watch: „Collateral Damage“ or Unlawful Killing? Violations of the Laws of War by NATO During Operation Allied Force//Amnesty International, 2000. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR700182000?open&of=ENG-366>; prisijungimo laikas: 2006.12.16.; Civilian Deaths in the NATO Air Campaign//Human Rights Watch, 2000. <http://www.hrw.org/reports/2000/nato/>; prisijungimo laikas: 2006.12.16.

⁸⁶ Wheeler N. J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures, Melbourne Journal of International Law, Vol. 2 (2001), p. 558.

retai⁸⁷. Daugelis tarptautinės teisės specialistų teigia, kad valstybės siunčia savo kariuomenę į kitas šalis ne vien tik, gelbėti gyvybes.

Paskutinis kriterijus – *taikos atkūrimo plano turėjimas*. Humanitarinė intervencija turi turėti apgalvotą baigtį, t.y. kaip bus galutinai nutraukti žmogaus teisių pažeidimai. Šis kriterijus verčia kelti klausimą, kas laikytina sėkminga intervencija? Kai kurie autoriai tokią intervenciją apibūdina kaip tokia, kuri „gelbsti priespaudos aukas ir atkuria žmogaus teises“. Galima nesutikti ir teigti, kad tikimasi per daug ir kad pakanka tik žmogaus teisių pažeidimų nutraukimo, o tai, kas vyksta vėliau, - ne intervenciją vykdančiųjų reikalas. Tuomet derėtų vengti ilgalaikio pajėgų likimo valstybėje, į kurią įvykdyta intervencija, kai intervenciją įvykdžiusios pajėgos vykdo netikros (arba *kvazi*) valdžios funkcijas. Greito pasitraukimo praktika tikrai nėra tinkama, nes jei intervenciją įvykdžiusios pajėgos pasitrauktų vos nutraukusios žudynes, tai nebūtų užtikrinta, kad žmogaus teisių pažeidimai neatsinaujins tokia pačia apimtimi. Jei viena valstybė įsikiša į kitos valstybės vidaus reikalus, tai, kad pažeidimai neatsinaujintų, ji turi imtis atsakomybės už teisėtvarkos palaikymą konflikto metu ir už teisėtų valstybės institucijų atkūrimą. Iš įvykių Somalyje, Bosnijoje, Kosove ir Rytų Timore tarptautinė bendruomenė suprato, kad tam reikia ilgalaikių politinė valia ir išteklių paremtų įsipareigojimų⁸⁸. Blieka tikėtis, kad Vakarų visuomenė yra pasirengusi mokėti tokią kainą ir prisiimti vidinės destrukcijos kupinų šalių atkūrimo našą. Taigi intervenciją įvykdžiusi šalis turi būti numačiusi atkūrimo planą, pagal kurį būtų ne tik nutraukti žmogaus teisių pažeidimai, o ir sugrąžintos teisės. Privalo būti sukurtos institucinės sąlygos žmogaus teisių pažeidimams ilgalaikėje perspektyvoje išvengti.

Net jei ir įmanoma pasiekti naują konsensuą dėl humanitarinę intervenciją įteisinančių realių principų, išlieka problema nuspręsti, kada ir kokiose situacijose jų turi būti laikomasi. Pagrindinis Vakarų teisingo karo principo klausimas yra susijęs su kompetencija: kas turi teisę kariauti ir kaip ta teisė gali būti pagrindžiama?

2.4. Humanitarinės intervencijos doktrinos kodifikavimas

Svarstyti *kolektyvinės intervencijos* doktrinos kodifikavimo galimybę tarptautinėje bendruomenėje pradėta po Saugumo Tarybos *ad hoc* intervencijų į Somalį, Haitį ir buvusią

⁸⁷ Australijos intervencija į Rytų Timorą 1999 m. rugsėjį galėtų būti jėgos panaudojimo išimtinai humanitariniais tikslais pavyzdžiu. Kita vertus, reiktų įvertinti tai, kad Australijos vyriausybė, vadovaujama premjero Džono Hovardo, buvo veikiamą vidinio šalies spaudimo. Šis faktas svarbus tuo, kad Australija, vadovaudama JT daugianacionalinėms pajėgoms, rizikavo gerais ilgalaikiais santykiais su Indonezija.

⁸⁸ 2001 m. Australijos užsienio reikalų ministro Alexanderio Downerio kalba Donorų susitikimo dėl Rytų Timoro Kanberoje atidarymo proga. http://www.dfat.gov.au/media/speeches/foreign/2001/014606_fa_donors.html; prisijungimo laikas: 2006.12.16.

Jugoslaviją sankcionavimo⁸⁹. Kodifikavimo šalininkai tvirtina, kad kodifikavimui reikalingi anksčiau minėtieji konkretūs kriterijai, kurie apibrėžtų humanitarinės intervencijos sąvoką ir kuriais derėtų vadovautis ją vykdant⁹⁰. Tuo tarpu jiems prieštaraujantys mokslininkai pirmenybę teikia ilgalaikiai standartų plėtotei *de facto* iš Saugumo Tarybos veiksmų, kurių imamasi kiekvienu konkrečiu atveju⁹¹.

Po Šaltojo karo palyginti mažai mokslininkų pasisakė už *vienašalės humanitarinės* intervencijos kodifikavimą. Dauguma apsiribojo kolektyvinių veiksmų sritimi, todėl literatūroje daugiausiai diskutuota kaip tik dėl šios intervencijos rūšies kodifikavimo galimybių. Tačiau, įvertinus daugeliu atžvilgiu lygiaverčius argumentus dėl daugiašalės intervencijos kodifikavimo, imta svarstyti ir apie ribotos vienašalės humanitarinės intervencijos doktrinos įteisinimą. Kolektyvinė intervencija dažniausiai būna sankcionuota ST, todėl, kitaip nei vienašalė, įvardijama kaip turinti daugiau procedūrinių saugiklių. Todėl jai jėgos panaudojimo galimybių apribojimas nėra toks aktualus kaip vienašalei intervencijai. Be to, galima teigti, kad kolektyvinės intervencijos atžvilgiu formuojasi savotiška ST paprotinė teisė, paremta precedentais. To negalima pasakyti apie vienašalę humanitarinę intervenciją, kuriai tapti paprotine teisės norma neleidžia nusistovėjusi valstybių nuomonė dėl jos neteisėtumo. Net jei valstybės ir nesiima veiksmų prieš šalį, kuri ėmėsi vienašališkos intervencijos, tai iš to dar neaišku jų *opinio juris*, nes nėra aišku, ką tiksliai jos toleruoja. Galbūt jos nesiima veiksmų dėl politinių sumetimų, o gal intervencijai pritaria? Ar ST pritaria intervencijai iš pagrindų, ar tik dėl tam tikrų susiklosčiusių aplinkybių? Daugiašalės humanitarinės intervencijos atveju ST atsakymai galėtų būti randami susiformavusioje precedentinėje teisėje, tačiau šis būdas netinkamas konstruktyvios vienašalės intervencijos doktrinos formavimui. Todėl pagrindinis klausimas turėtų būti: ar vienašalė humanitarinė intervencija turėtų būti įteisinta kaip JT

⁸⁹ Žr. ST Rez. Nr. 1031 (1995) (sankcionavo „visų reikiamų priemonių“ buvusioje Jugoslavijoje ėmimąsi užtikrinant Deitono taikos susitarimą); ST Rez. Nr. 940 (1994) (sankcionavo intervenciją į Haiti); ST Rez. Nr. 794 (1992) (sankcionavo intervenciją į Somalį).

⁹⁰ Arnison N. D. International Law and Non-Intervention: When Do Humanitarian Concerns Supersede Sovereignty?. - The Fletcher Forum of World Affairs, Summer, 1993 (pateikia argumentus dėl kolektyvinės humanitarinės intervencijos kriterijų); Chopra J. & Weiss T. G. Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention. - Ethics and International Affairs, Vol. 6, 1992 (pasisako už kolektyvinės humanitarinės intervencijos doktrinos kodifikavimą).

⁹¹ Damrosch L. F. Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts. - Council on Foreign Relations Press, 1993. P.358.; Lillich R. B. The Role of the UN Security Council in Protecting Human Rights in Crisis Situations: UN Humanitarian Intervention in the Post-Cold War World. - Tulane Journal of International and Comparative Law. Vol. 3, Issue 1/2, Winter, 1994.

Chartijos 2 straipsnio 4 dalies išimtis dėl jėgos panaudojimo draudimo, ar vis dėlto ji turėtų likti neteisėta jėgos panaudojimo forma?

Prieštaraujantieji vienašalės nesankcionuotos humanitarinės intervencijos kodifikavimui remiasi argumentu, kad, kodifikavus šią doktriną, ja gali piktnaudžiauti valstybės agresorės, siekiančios įteisinti neteisėtą pretekstą, dėl kurio vykdo intervenciją į silpnės valstybės teritoriją⁹². Skepticizmą intervencijos motyvų atžvilgiu smarkiai paskatino 1939 m. Adolfo Hitlerio įvykdyta Čekoslovakijos aneksija. Tuomet buvo remtasi humanitarine intervencija⁹³. Nesudėtinga įsivaizduoti šiuolaikinį scenarijų, pagal kurį šalis agresorė, pažeidusi silpnės šalies teritorijos vientisumą, teisinasi humanitariniais motyvais. Net ir siūlantieji kodifikuoti vienašalės humanitarinės intervencijos doktriną pripažįsta, kad reikia atsižvelgti ir į tai, kad ja gali būti bandoma naudotis kaip pretekstu intervencijai nehumanitariniais tikslais. Tačiau piktnaudžiavimo argumentas pernelyg suabsoliutina prielaidą, kad ribotos vienašalės humanitarinės intervencijos kodifikavimas paskatintų piktnaudžiavimą. Jis užgožia kodifikavimo privalumus, ypač tuos, kurie pasireiškia teisėtos ir neteisėtos humanitarinės intervencijos ribojimu⁹⁴. Nėra tokios teisės normos, kuria neįmanoma piktnaudžiauti, todėl vienašalės humanitarinės intervencijos teisės apribojimas naudojant kodifikuotus kriterijus veik trukdytų, nei skatintų naudotis humanitariniais motyvais kaip pretekstu intervencijai. Kodifikuotas humanitarinės intervencijos institutas nebūtų toks palankus piktnaudžiavimams, kaip yra dabar, kai vienašalė humanitarinė intervencija nėra įteisinta. Remiantis juo, būtų vertinamas kiekvienos intervencijos teisėtumas, o tai savo ruožtu sulaikytų galimas agresores ir pamažintų piktnaudžiavimo atvejų.

Visų pirma, kodifikavus šį institutą, tarptautinė bendruomenė turėtų daugiau galimybių įžvelgti piktnaudžiavimą, todėl vykdant intervenciją būtų sudėtingiau remtis humanitariniais motyvais. Šalims būtų sudėtingiau vykdyti teisėtą humanitarinę intervenciją nei dabar, kuomet

⁹² Chopra J. & Weiss T. G. Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention. – *Ethics and International Affairs*, Vol. 6, 1992 („Pagrindinis {humanitarinės intervencijos kodifikavimo} trūkumas buvo jos pažeidžiamumas: stiprios valstybės savanaudiškais sumetimais galėtų įsibrauti į silpnės valstybės remdamosi žmogaus teisių gynyba.”).

⁹³ Farer T. J. A Paradigm of Legitimate Intervention. Enforcing Restraint: Collective Intervention in the Internal Conflicts. – Council of Foreign Relations Press, 1993. P.316-325 („Agresijai pridengti naudojami humanitariniai motyvai“).

⁹⁴ Benjamin B. M. Unilateral Humanitarian Intervention: Legalizing the Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities. – *Fordham International Law Journal*, Vol. 16 (1992-1993) P. 120, 135 (autorius pažymi, kad pagrindinis nuogastavimas, neleidžiantis įteisinti vienašalės humanitarinės intervencijos, yra toks, kad ja bus naudojama kaip pretekstu).

kiekvieno atvejo teisėtumas vertinamas subjektyviai ir *ad hoc*. Naudojantis kodifikuotais kriterijais, turės būti surenkama patikima informacija apie situaciją šalyje, į kurią ketinama vykdyti intervenciją, ir turės būti sprendžiama, ar užtenka įrodymų jai pateisinti. Mūsų laikais, siekiant įsitikinti, kad šalyje tikrai vykdomi plataus masto nusikaltimai žmoniškumui, į pagalbą pasitelkiamos šiuolaikinės informacinės technologijos. Taigi remiamasi ne vien intervenciją vykdančios šalies patikimumu.

Antra, kodifikavimas neskatinų ir tų intervencijų, kurios atliekamos „gera valia“, tačiau tokiu būdu ir tokiomis aplinkybėmis, kurios neatitinka teisėtumui keliamų reikalavimų. Aiškiai įtvirtinus, kad tarptautinė bendruomenė smerks objektyvių standartų neatitinkančias intervencijas, pamažėtų abejotinų humanitarinių intervencijų⁹⁵. Be to, kodifikuoti kriterijai leistų vertinti intervencijos teisėtumą dar *prieš* imantis vienašalių veiksmų, o ne jau ėmusis, kuomet valstybės teritorinis vientisumas jau pažeistas. Taigi sumažėtų ne tik valstybių savanaudiškais tikslais vykdomų intervencijų, o ir tokių, kurios vykdomos vadovaujantis altruistiniais motyvais, tačiau neatitinka reikiamų kriterijų. Taigi, kitaip nei teigia mokslininkai, susirūpinę, kad bet kokia papildoma Chartijos 2 straipsnio 4 dalies išimtis didintų jėgos panaudojimo grėsmę, kodifikavimo šalininkai teigia, kad vienašalės intervencijos įteisinimas pamažintų tiek savanaudiškų, tiek altruistinių, tačiau neatitinkančių kriterijų intervencijų⁹⁶.

Be abejo, kodifikavimas nepanaikintų visų piktnaudžiavimo atvejų. Linkusios į agresiją valstybės vykdytų humanitarines intervencijas, net jei tokie veiksmai būtų neteisėti *per se*. Tai apsunkina ginčą dėl kodifikavimo, nes tokios valstybės suranda humanitarinei intervencijai daugybę pateisinimų ir atkakliai gina savo kėsinosi į kitos šalies teritorinį vientisumą ir politinę nepriklausomybę veiksmus. Remdamiesi šiuo trūkumu, kodifikavimui nepritariantys mokslininkai teigia, kad įteisinus intervenciją atsirastų dar vienas pretekstas stipriosioms valstybėms vykdyti neteisėtas intervencijas, nes jėgos panaudojimo teisėje atsirastų normos, kurios iki tol tebuvo retoriniai teiginiai. Kita vertus, bet kurios intervencijos teisėtumas būtų apsprendžiamas pagal atitikimą reikiams kriterijams, todėl objektyvių standartų neatitinkančių intervencijų pateisinimai išliktų daugiau retorine galimybe.

⁹⁵ Bazzyler M. Reexamining the Doctrine of Humanitarian Intervention in Light of Atrocities in Kampuchea and Ethiopia//Stanford Journal of International Law. 1987, Vol. 23. P.598. („Šalis, ketinanti vykdyti „netikrą“ „humanitarinę“ intervenciją nepuls, jei žinos, jog jos veiksmai iš kart bus pasmerkti kaip netinkami, nes neatitiks reikiamų kriterijų“).

⁹⁶ Burton M. L. Legalizing the Sublegal: a Proposal for Codifying a Doctrine of Unilateral Humanitarian Intervention//Georgetown Law Journal. 1996.

Pasak kai kurių mokslininkų, kodifikuota vienašalės nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisė padidintų tarptautinės teisės įteisinimą⁹⁷, nes:

- 1) pašalintų galimybę remtis humanitarinės intervencijos institutu nesant teisinio reguliavimo;
- 2) sureguliuotų valstybės suvereniteto ir žmogaus teisių bei taikos ir teisingumo santykių tarptautinėje teisinėje sistemoje;
- 3) užkirstų kelią valstybėms netinkamai interpretuoti nusistovėjusias pateisinančias aplinkybes, įskaitant ir tas, kurios įtvirtintos JT Chartijoje.

Pirmiausiai tai kodifikuota vienašalės humanitarinės intervencijos doktrina padidintų pagarbą tarptautinei teisei, o *de facto* teisėtos ir moraliai pateisinamos, tačiau ne pagal normas vykdomos intervencijos institutas taptų nebereikalingas.

Viena didžiausių kliūčių kodifikuojant vienašalės nesankcionuotos humanitarinės intervencijos doktriną yra valstybės suvereniteto koncepcija. Bet kokį bandymą kodifikuoti daugelis valstybių sutiktų su didele kritika ir vertintų kaip dar vieną valstybės suverenitetą siaurinantį veiksni⁹⁸. Tačiau ribotos vienašalės humanitarinės intervencijos teisės kodifikavimas per daug nepakenktų valstybės suverenitetui, o gal net ir sustabdytų jo apimties mažėjimą šiuolaikinėmis tarptautinės teisės priemonėmis. Kodifikavimas sąlygotų suvereniteto apimties persvarstymą ta apimtimi, kuria visi tarptautiniai susitarimai ir teisės normos reikalauja atsisakyti jo dalies. Net tos tarptautinės teisės nuostatos, kurios skirtos valstybių suverenitetui ginti (tokios kaip JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalis ir 2 straipsnio 7 dalis) kartu jį varžo, ribodamos valstybės veiksmų laisvę įpareigojimu nepažeisti kitų valstybių suvereniteto. Visa tarptautinė teisė tam tikra apimtimi varžo valstybės veiksmų laisvę, tačiau tai nereiškia, kad visos teisės normos kenkia suverenitetui.

Nepaisant teorinių ir praktinių privalumų, kurie galėtų būti įgyvendinti kodifikavus ribotą vienašalės nesankcionuotos humanitarinės intervencijos teisę, viena didžiausių kliūčių šioms pastangoms yra valstybių prieštaravimas. Nors dauguma jų jau sutinka, kad šalies vidaus konfliktai, keliantys grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, jau nebepriklauso vien nacionalinei

⁹⁷ Teisėtumas čia suprantamas kaip normos ar kaip normas kuriančios institucijos ypatybė, dėl kurios tų normų laikosi asmenys, kuriems jos adresuotos, nes mano, kad jos sukurtos laikantis visuotinai priimtinių teisingo proceso principų ir juos atitinka.

⁹⁸Fonteyne JP. L. Forcible Self-Help by States to Project Human Rights: Recent Views from the United Nations. Humanitarian Intervention and the United Nations. Editor Richard B. Lillich. 1973. P.197-220.

jurisdikcijai⁹⁹, vis dėlto valstybės vis tiek į intervenciją žiūri įtariai ir saugosi humanitarinės intervencijos kėsینimosi į jų suverenitetą¹⁰⁰. Nesvarbu, ar suverenitetas, kaip teisinė kategorija silpsta ar ne, nes jis vis tiek išlieka stipria retorine priemone, kuria išreiškiama politinė opozicija humanitarinės intervencijos instituto įteisėjimui bei kodifikavimui¹⁰¹.

JT narės entuziastingai ir tolerantiškai pasisako *de facto* kolektyvinės humanitarinės intervencijos klausimu, tačiau *de jure* vienašalės humanitarinės intervencijos klausimas sulaukia didelio pasipriešinimo. Ginčai Saugumo Taryboje dėl trumpos rezoliucijos Nr. 688 eilutės, tapusios pretekstu įtvirtinti „neskraidymo“ zoną siekiant apsaugoti Šiaurės Irake esančius kurdus, rodo, kad net ad hoc kolektyvinių intervencijų veiksmams vykdyti egzistuoja esminės politinės kliūtys.

Ribota vienašalės nesankcionuotos humanitarinės intervencijos doktrina galėtų būti kodifikuota viena iš šių trijų formų:

- 1) JT Chartijos pataisa;
- 2) daugiašale sutartimi dėl intervencijos;
- 3) Generalinės Asamblėjos rezoliucija.

Vertinant kiekvienos formos privalumus, reikia žinoti esmines politines kodifikavimo kliūtis. Toliau pateikiama analizė parodo kiekvieno siūlomo kodifikavimo metodo ir jo politinio įgyvendinamumo sąveiką.

Nors galimybė keisti JT Chartiją pripažįstant vienašalę nesankcionuotą humanitarinę intervenciją kaip 2 straipsnio 4 dalies išimtį svarstyta nedaug, tačiau kai kurie mokslininkai siūlo

⁹⁹ Stromseth J. E. Iraq's Repression of its civilian Population: Collective Responses and Continuing Challenges. Enforcing Restraint: Collective Intervention in the Internal Conflicts. – Council of Foreign Relations Press, 1993. P. 97-98. Valstybės vadovų deklaracijoje, priimtoje 1992 m. sausio 31 d. JT Saugumo Tarybos viršūnių susitikime, minima, kad: „Karo ir karinių konfliktų tarp valstybių nebuvimas savaime negarantuoja tarptautinės taikos ir saugumo. Grėsmė taikai ir saugumui tapo ekonominiai, socialiniai, humanitariniai ir ekologiniai nekariniai nestabilumo šaltiniai“.

¹⁰⁰ Wierzbicki B. & Welhengama G. The Problem of Humanitarian Intervention: Developments and Trends. // Liverpool Law Review. Springer Netherlands. Vol. 16. Nr.2. September. P.155 (“{P}agrindinė kliūtis humanitarinės intervencijos vykdymui yra tradiciškai suvokiama „valstybės suvereniteto“ sąvoka.“).

¹⁰¹ Burton M.L. Legalizing the Sublegal: a Proposal for Codifying a Doctrine of Unilateral Humanitarian Intervention//Georgetown Law Journal. 1996.

pataisyti Chartiją pripažįstant teisę į kolektyvinę humanitarinę intervenciją¹⁰². Keletą kartų keisti 108 ir 109 straipsniai numato Chartijos pataisų priėmimo procedūrą¹⁰³. Pataisius Chartiją ir aiškiai įtvirtinus vienašalės humanitarinės intervencijos doktriną liautųsi ginčai dėl teisinio išimties statuso ir pasimatytų pagrindiniai kodifikavimo privalumai. Kita vertus, išliktų ginčas dėl kitų svarbių klausimų, tokių kaip pataisos santykis su kitomis Chartijos nuostatomis ar konkretaus atvejo priskyrimas išimčiai. Nepaisant visų minėtų privalumų ir trūkumų, Chartijos pataisa būtų pats aiškiausias ir įtikinamiausias kodifikavimo būdas¹⁰⁴.

Nors Chartijos pataisa išlieka teisiškai įmanoma, tikrovėje tokiems ambicingiems užmojams egzistuoja politinės kliūtys darančios šį kodifikavimo būdą beveik neįmanomu. Valstybės (daugiausia besivystančios), prieštaraujančios vienašalės humanitarinės intervencijos įteisinimui bet kokia forma, itin prieštarautų intervencijos doktrinos įtvirtinimui JT Chartijoje.

Vienašalės humanitarinės intervencijos doktrina taip pat galėtų būti kodifikuota daugiašalėje sutartyje dėl intervencijos, kurioje šalys išreikštų išankstinį sutikimą intervencijai, jei jų vyriausybės veiktų pažeisdamos tam tikrus sutartinius kriterijus. Kai kurie autoriai, kalbėdami apie kolektyvinę humanitarinę intervenciją, siūlo aptarti sutarties, kuri būtų atvira pasirašyti visoms (tačiau vargu ar būtų visų pasirašyta) šalims, sąlygas. Joje turėtų būti tiksliai numatytos aplinkybės, kurioms esant, ribotą laiką, grupė valstybių, kurių veiksmai būtų sankcionuoti didžiąja sutartį pasirašiusiųjų šalių dauguma, galėtų imtis kolektyvinės humanitarinės intervencijos¹⁰⁵.

Nors jau atsiranda siūlymų konvencija kodifikuoti ir vienašalę humanitarinę intervenciją, tokia galimybė artimiausioje ateityje vargu ar galės būti įgyvendinta. Priimti veiksmingą vienašalę humanitarinę intervenciją reglamentuojančią sutartį trukdo teisinės ir politinės kliūtys.

¹⁰² Anderson J. H. New World Order and State Sovereignty: Implications for UN-sponsored Intervention. – The Fletcher Forum of World Affairs, Summer, 1992 (propaguoja Chartijos pataisą pripažįstant teisę į kolektyvinę humanitarinę intervenciją); Arnison N. D. International Law and Non-Intervention: When Do Humanitarian Concerns Supersede Sovereignty?. – The Fletcher Forum of World Affairs, Summer, 1993 (pateikia argumentus dėl kolektyvinės humanitarinės intervencijos kriterijų ir teigia, kad „masinės žmonių kančios“ turėtų būti teisiškai pripažintos pateisinančiomis aplinkybėmis kolektyvinei humanitarinei intervencijai vykdyti ir kad tokia doktrina „greičiausiai reikalautų JT Chartijos pataisos“).

¹⁰³ Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557. 108 ir 109 str. 1963 m. buvo padarytas pakeitimas 23 straipsnyje, kuriuo Saugumo Tarybos narių skaičius padidintas nuo vienuolikos iki penkiolikos. Taip pat buvo keičiami ir 27, 61 bei 109 straipsniai.

¹⁰⁴ Burton M.L. Legalizing the Sublegal: a Proposal for Codifying a Doctrine of Unilateral Humanitarian Intervention//Georgetown Law Journal. 1996.

¹⁰⁵ Hoffman S. Delusions of World Order. The New York Review of Books. April 9, 1992. P. 41.

Kaip ir bandymai keisti Chartiją, vienašalės humanitarinės intervencijos kodifikavimas daugiašale sutartimi, sulauktų didelio daugelio valstybių pasipriešinimo.

Egzistuojant kliūtims kodifikuoti vienašalę humanitarinę intervenciją Chartijos pataisa ar daugiašale sutartimi, artimiausiu metu realiausia kodifikavimo galimybė būtų Generalinės Asamblėjos rezoliucija. Paradoksalu, tačiau Generalinės Asamblėjos rezoliucijos kaip kodifikavimo forma, naudojamos dažniausiai. Jų „populiarumas“ slypi jų teisinėje galioje, kuri, palyginus su kitomis kodifikavimo formomis yra mažiausia.

Generalinės Asamblėjos rezoliucija teisiškai nėra privalomai taikytinas dokumentas, tačiau joje JT Chartijos pataisos gali būti detalios išaiškintos¹⁰⁶. Rezoliucijoje įtvirtinti kriterijai leistų vertinti kiekvienos atskiros intervencijos teisėtumą neįteisinant pačios vienašalės humanitarinės intervencijos. Taip būtų pašalintas nevienareikšmiškumas, kuris destabilizuoja padėtį. Rezoliucija dėl intervencijos padidintų susilaikymą nuo neteisėtos intervencijos, nes tokia intervencija, kuri neatitiktų būtinų kriterijų, būtų tarptautinės bendruomenės smerkiama. Be to, ji būtų informatyvi „geranoriškom“ intervenciją vykdančioms šalims, nes pateiktų išimtinių aplinkybių, kurioms esant nepaisant įtvirtinto vienašalių veiksmų draudimo, intervencija būtų toleruojama, sąrašą. Rezoliucija dėl intervencijos sumažintų pagrindinį tikrosios humanitarinės intervencijos trukdį – valstybių baime, kad prieš jas bus imtasi tarptautinių sankcijų. Jei jų vykdoma intervencija atitiks reikiamus kriterijus, šios problemos nebeliks.

Priėmus rezoliuciją, visoms intervencijoms ateityje vykdysiančioms šalims būtų suprantama, kad tarptautinė bendruomenė tokių veiksmų netoleruos, tačiau jei nepaisant to, intervencija vis tiek bus vykdoma, ji turės atitikti reikiamus kriterijus.

Politinė ir praktinė kodifikavimo sėkmė labai priklausys nuo to, kiek tinkamai bus pasirinkti kriterijai, kurie sąlygos teisę į vienašalę humanitarinę intervenciją. Iš tiesų kodifikuotos doktrinos privalumai išplaukia iš egzistuojančių esminių kriterijų, kuriais vadovaujantis vykdoma teisėta vienašalė humanitarinė intervencija. Jei humanitarinė intervencija egzistuos kaip tarptautinės teisės doktrina, o ne tik kaip *post hoc* ginkluoto užpuolimo pateisinimas, turi būti suformuluoti paprasti ir efektyvūs standartai¹⁰⁷. Su šiuo teiginiu visi vienašalės intervencijos institutą nagrinėjantys autoriai sutinka vieningai, tačiau kiekvienas jų siūlo kitokius kriterijus,

¹⁰⁶ Shaw M. N. International Law. 2 ed. 1986. P.90-92 (kalbama apie Generalinės Asamblėjos rezoliucijų teisinę galią).

¹⁰⁷ Bazylar M. J. Reexamining the Doctrine of Humanitarian Intervention in Light of the Atrocities in Kampuchea and Ethiopia.//Stanford Journal of International Law. Vol. 23. 1987. P. 598 (teigia, kad numaćius aiškas gaires sumažetų piktnaudžiavimas).

kuriuos turėtų atitikti teisėta vienašalė intervencija. Norima, kad šie kriterijai ne tik taptų normomis, o ir glaustai apibrėžtą intervenciją. O tai savo ruožtu sumažintų šalių pasipriešinimą kodifikavimui.

Įvedus kriterijus kultų normų nelankstumo pavojus siaurinant humanitarinės intervencijos apimtį ar traktuojant ją per plačiai ir taip sudarant galimybių piktnaudžiauti¹⁰⁸. Normų nelankstumas itin svarbus vienašalės humanitarinės intervencijos atveju, nes: (1) labai aktualus piktnaudžiavimo ja klausimas; (2) griežtas kriterijų kodifikavimas sukeltų mažiau politinių prieštaravimų; (3) išliktų kolektyvinės intervencijos ėmimosi galimybė; (4) valstybės nebūtų smerkiamos už aiškiai teisėtą, tačiau nesuderintą su doktrina humanitarinę intervenciją.

Teisė į intervenciją turėtų atsirasti tik tuomet, kai susiduriama su didelės apimties žiaurumais ir žmogaus teisių pažeidimais. Jais turėtų būti laikoma didelio žmonių kiekio ar didelės tam tikros rasės, religijos, etninės ar tautinės žmonių grupės dalies žūtis ar tikimybė jai kilti.

Vienašalės humanitarinės intervencijos doktrinos kodifikavimas reikalauja nepaprastai subtilios pusiausvyros tarp tarptautinės teisės sistemos principų, sukurtų tam, kad mažėtų tarptautinė agresija, tačiau neretai ir kad būtų duodamas atsakas ir valstybių viduje vykstantiems žiaurumams. Doktriną kodifikavus padidėtų tarptautinės teisės legitimumas, būtų saugomas suverenitetas ir pamažėtų konfliktų, nes pamažėtų prieštaravimų teoriniame ir praktiniame lygmenyse. Pastangos praplėsti priverstinės ar nepriverstinės humanitarinės intervencijos teisėtumą turi įtvirtinti balansą tarp valstybių nacionalinės politikos ir jų gyventojų humanitarinių poreikių. Jos nebūtų bevaisės.

Politinės kodifikavimo kliūtys, nors ir svarbios, nėra neįveikiamos, nes doktrina nėra privaloma, o intervenciją pateisinantys kriterijai yra griežtai apibrėžti. Generalinė Asamblėja galėtų priimti rezoliuciją, kurioje būtų nustatyti keli kriterijai, kurių atitikimas turėtų sąlygoti vienašalę humanitarinę intervenciją. Tai reikėtų atlikti ne todėl, kad ši doktrina turi ateitį, o tam,

¹⁰⁸ Chopra J. & Weiss T. G. Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention. – Ethics and International Affairs, Vol. 6, 1992. P. 114 ir Damrosch L. F. Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts. – Council on Foreign Relations Press, 1993. P.359. (Nelanksčios žodinės formuluotės trukdytų reikiamai evoliucijai ir pasitarnautų nelankstumui.). Galima sutikti su profesore L.Damrosch dėl griežtų kriterijų nerezultatyvumo kolektyvinės humanitarinės intervencijos kontekste (apie kurią ji ir kalba), kur lankstumas yra vertybė, tačiau lankstumas mažiau svarbus vienašalės humanitarinės intervencijos atveju, nes kaip viena iš galimų išeičių dar lieka kolektyvinės intervencijos galimybė.

kad būtū skatinamas valstybių ir mokslininkų dialogas nelaukiant, kol Jungtinės Tautos susidurs su kataklizmais, kurių negalės suvaldyti. Nepaisant to, kad pasaulis dar nėra pasirengęs kodifikuoti vienašalės humanitarinės intervencijos doktrinos, nėra per anksti pradėti svarstyti sudėtingus kodifikavimo klausimus. Tai darydami, mes įgytume papildomo išvalgumo nustatant platesnį tarptautinės teisės vaidmenį XXI amžiuje.

Išvados

1. Pastaraisiais metais yra išleista nemažai akademinių darbų ir surengta tarptautinių konferencijų humanitarinės intervencijos tema. Tačiau šiomis pastangomis nėra pateikta vieningo ir nedviprasmiško atsakymo į klausimą, ar nesankcionuota vienašalė arba daugiašalė karinė humanitarinė intervencija siekiant atkurti žmogaus teisių laikymąsi yra teisėta, o jeigu taip, tai kokiomis aplinkybėmis ir sąlygomis. Surasti atsakymą į šį klausimą nepadėjo ir humanitarinės intervencijos (tiek ginkluotos, tiek ne) atvejai, kai valstybės rėmėsi humanitariniais pagrindais.
2. Detali humanitarinės intervencijos analizė reikalauja konkretaus instituto apibrėžimo. Praeityje būta daug „humanitarinės intervencijos“ termino interpretacijų, kurios dažnai vedavo į nesusipratimus. Tikslus humanitarinės intervencijos apibrėžimas turėtų būti toks: „Vienos ar daugiau dalyvaujančių ar nedalyvaujančių tarptautinėje organizacijoje valstybių grasinimas jėga ar jos panaudojimas kitos valstybės teritorijoje:
 - siekiant apsaugoti nuo gresiančių didelių ir plataus masto pagrindinių žmogaus teisių, ypač teisės į gyvybę, nepriklausomai nuo pilietybės, pažeidimų arba juos nutraukti;
 - be išankstinio Saugumo Tarybos sankcionavimo ir be teisėtos valstybės, kurios teritorijoje vyksta intervencija, valdžios sutikimo;
 - Nors minėtas „humanitarinės intervencijos“ apibrėžimas tėra susijęs tik su jėgos panaudojimu humanitariniais tikslais *be* Saugumo Tarybos sankcionavimo, kasdieninėje teisinėje kalboje taip yra vadinamas ir jėgos panaudojimas sankcionavus Saugumo Tarybai. Todėl visų pirma reikėtų skirti šiuos terminus.
3. Vertinant humanitarinę intervenciją tarptautinės teisės bei moralės ir politikos požiūriais turėtų būti atsižvelgta ne tik į jėgos panaudojimo draudimo ir teritorinio vientisumo principus, o ir į pareigą laikytis žmogaus teisių ir jas ginti. Abu požiūriai formuoja didelę dalį JT Chartija grindžiamos tarptautinės tvarkos ir yra labai svarbūs tos tvarkos stabilumui ir ilgaamžiškumui.
4. Prieštaravimas tarp jėgos panaudojimo ar grasinimo jėga draudimo ir pareigos laikytis bei ginti žmogaus teises itin padidėjo 1990 metais. Tai įvyko ne tik dėl ginkluotai intervencijai palankios situacijos po Šaltojo karo. Ne ką mažiau svarbi tarptautinėje praktikoje yra išaugusi tendencija atsižvelgti į individo teises ir poreikius, o ne tik į valstybės suverenitetą. Todėl valstybės vis dažniau kviečiamos atsiskaityti tarptautiniuose susitikimuose. Iš dalies

dėl to į 1945-ųjų Chartiją įtraukta valstybės suvereniteto koncepcija praktikoje gerokai kinta. Tuo pat metu grasinimo jėga ir jėgos panaudojimo draudimas liko tvirtai išsaknijęs JT Chartijoje, nes yra gyvybiškai svarbus veiksnys valstybių tarpusavio santykiuose.

5. Tvirtą minėto principo poziciją patvirtina ir JT Chartijos 2 straipsnio 4 dalies aiškinimas remiantis 1969 m. Vienos konvencija dėl sutarčių teisės. Šio straipsnio analizė parodė, jog humanitarinės intervencijos institutas šiuo metu prieštarauja JT Chartijai. Ateityje, kintant paprotinei teisei, jis galėtų būti įteisintas interpretuojant valstybių praktiką arba pasinaudojus formalia JT Chartijos 108 ir 109 straipsniuose numatyta procedūra.
6. Humanitarinės intervencijos instituto kodifikavimui ateityje, reikalingi tam tikri kriterijai, kuriais remiantis, nesankcionuota humanitarinė intervencija būtų pripažįstama teisėta. Tarptautinėje bendruomenėje svarstomi šie kriterijai: teisėtas pagrindas, kraštutinė priemonė, santykis tarp žalos ir naudos, proporcingumas, tinkamas intervencijos tikslas ir iš anksto numatytas taikos atkūrimo planas. Turėdami tiek privalumų, tiek trūkumų, šie kriterijai išlieka tik teoriniai tol, kol nebus pakeista Jungtinių Tautų Chartija ar nebus įvykdyta Jungtinių Tautų reforma, pakeisianti Saugumo Tarybos sprendimų priėmimo procedūrą.
7. Ateityje, humanitarinės intervencijos institutas galėtų būti kodifikuotas vienu iš šių būdų: JT Chartijos pataisa, daugiašale sutartimi dėl intervencijos arba Generalinės Asamblėjos rezoliucija. Kodifikavimas padidintų tarptautinės teisės legitimumą, saugotų suvereniteto doktriną ir mažintų konfliktų skaičių. Tinkamiausia kodifikavimo forma pripažįstama Generalinės Asamblėjos rezoliucija. Joje būtų nustatyti keli kriterijai, kurių atitikimas turėtų sąlygoti teisėtą humanitarinę intervenciją.
8. Nepaisant to, kad pasaulis dar nėra pasirengęs kodifikuojant įteisinti humanitarinės intervencijos instituto, nėra per anksti pradėti svarstyti sudėtingus kodifikavimo klausimus. Darydami tai, mes įgytume papildomo išvalgumo nustatant platesnį tarptautinės teisės vaidmenį XXI amžiuje.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

Tarptautiniai dokumentai:

1. Aukštosios kolegijos dėl grėsmių, išbandymų ir pokyčių 2004 m. ataskaita (*angl. High-Level Panel on Threats, Challenges and Change*). <http://www.un.org/secureworld/report.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-12-10.
2. Jungtinių Tautų Chartija // Valstybės žinios. 2002. Nr. 15-557.
3. Jungtinių Tautų dokumentas S/PV.3988 (1999).
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/09/PDF/N9985209.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
4. Jungtinių Tautų dokumentas S/PV.3989 (1999).
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/15/PDF/N9985215.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
5. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 46/182. 1991 gruodžio 19. „Jungtinių Tautų skubios humanitarinės pagalbos koordinavimo stiprinimas“.
6. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 794 (1992).
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N92/772/11/PDF/N9277211.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
7. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 940 (1994).
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N94/312/22/PDF/N9431222.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
8. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija Nr. 1031 (1995).
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/405/26/PDF/N9540526.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
9. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos 1999 m. kovo 24 d. susitikimo protokolas Nr. 3988//
<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/PRO/N99/852/09/PDF/N9985209.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2006-12-17.
10. Tarptautinio Teisingumo Teismo byla Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). 1986 m. birželio 27 d. sprendimas.
http://www.icj-cij.org/icjwww/icasess/inus/inus_ijudgment/inus_ijudgment_19841126.pdf; prisijungimo laikas: 2007-01-01.

11. 1969 m. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 13-480.
12. 1970 m. Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl draugiškų valstybių tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo laikantis Jungtinių Tautų Chartijos (*angl. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among states in accordance with the Charter of the United Nations*). 25-oji Generalinės Asamblėjos sesija.
13. 1975 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos arba Helsinkio pasitarimo baigiamasis aktas (*angl. Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*). http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf; prisijungimo laikas: 2006-06-18.
14. 1981 m. Deklaracija dėl intervencijos ir kišimosi į kitų valstybių vidaus reikalus neleistinumo (*angl. Declaration on the Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States*). 36-oji Generalinės Asamblėjos sesija, 1981 m. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/407/29/IMG/NR040729.pdf?OpenElement>; prisijungimo laikas: 2006-12-10.
15. 2000 m. Kolumbijos Prezidento Adreso Pastranos kalba 13-osios NAM Ministrų konferencijos Kartaginoje atidarymo proga. <http://www.nam.gov.za/xiiiiminconf/andres>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
16. 2000 m. Nepriklausomos Kosovo komisijos ataskaita (*angl. Independent International Commission on Kosovo*).
17. 2001 m. Australijos užsienio reikalų ministro Alexanderio Downerio kalba Donorų susitikimo dėl Rytų Timoro Kanberoje atidarymo proga. http://www.dfat.gov.au/media/speeches/foreign/2001/014606_fa_donors.html; prisijungimo laikas: 2006.12.16
18. 2001 m. gruodžio mėn. Tarptautinės intervencijos ir šalių suvereniteto komisijos ataskaita „Pareiga ginti“. <http://www.iciss.ca/pdf/Commission-Report.pdf>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.

Kita literatūra:

1. Anderson J. H. New World Order and State Sovereignty: Implications for UN-sponsored Intervention. – The Fletcher Forum of World Affairs, Summer, 1992.

2. Annan K. „Reflections on Intervention“ in *The Question of Intervention: Statements of the Secretary-General*, 1999.
3. Annan K. Two Concepts of Sovereignty//The Economist, 1999 September 18. <http://www.un.org/News/ossg/sg/stories/kaecon.html>; prisijungimo laikas: 2007-01-01.
4. Arnison N. D. International Law and Non-Intervention: When Do Humanitarian Concerns Supersede Sovereignty?. - The Fletcher Forum of World Affairs, Summer, 1993.
5. Bazylar M. Reexamining the Doctrine of Humanitarian Intervention in Light of Atrocities in Kampuchea and Ethiopia//Stanford Journal of International Law. 1987, Vol.23.
6. Benjamin B. M. Unilateral Humanitarian Intervention: Legalizing the Use of Force to Prevent Human Rights Atrocities. – Fordam International Law Journal, Vol. 16 (1992-1993).
7. Berger L.F. State Practice Evidence of the Humanitarian Intervention Doctrine: the ECOWAS Intervention in Sierra Leone//Indiana International and Comparative Law Review. 2001, Nr.11:605
8. Bernhardt R. ... [et al.] ; assistant general editor Peter Macalister-Smith. Encyclopedia of Public International Law. - Amsterdam : North-Holland , Elsevier. , 1992-2003.T.1-2.
9. Burton M.L. Legalizing the Sublegal: a Proposal for Codifying a Doctrine of Unilateral Humanitarian Intervention//Georgetown Law Journal. 1996.
10. Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law. – Oxford: Oxford University Press, 2001.
11. Chopra J. & Weiss T. G. Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention. – Ethics and International Affairs, Vol. 6, 1992.
12. Civilian Deaths in the NATO Air Campaign//Human Rights Watch, 2000. <http://www.hrw.org/reports/2000/nato/>; prisijungimo laikas: 2006.12.16
13. „Collateral Damage“ or Unlawful Killing? Violations of the Laws of War by NATO During Operation Allied Force//Amnesty International, 2000. <http://web.amnesty.org/library/Index/ENGEUR700182000?open&of=ENG-366>; prisijungimo laikas: 2006.12.16.

14. Damrosch L. F. Enforcing Restraint: Collective Intervention in Internal Conflicts. – Council on Foreign Relations Press, 1993.
15. Deng F. M. and al. Sovereignty as Responsibility: Conflict Management in Afrika. – The Brookings Institution. 1996.
16. Evans G., Sahnoun M. Intervention and State Sovereignty: Breaking New Ground//Global Governance. 2001. Nr.7(2).
17. Farer T. J. A Paradigm of Legitimate Intervention. Enforcing Restraint: Collective Intervention in the Internal Conflicts. – Council of Foreign Relations Press, 1993.
18. Franck T. and Rodely N. After Bangladesh: The Law of Humanitarian Intervention by Military Force//American Journal of International Law. Vol. 67. 1973.
19. Fonteyne JP. L. Forcible Self-Help by States to Project Human Rights: Recent Views from the United Nations. Humanitaran Intervention and the United Nations. Editor Richard B. Lillich. 1973.
20. Garner B. A. Black's Law Dictionary. – St. Paul (Minn.): West Group, 2004.
21. Hoffman S. Delusions of World Order. The New York Review of Books. April 9, 1992.
22. Holzgrefe J.L., Keohane R.O. Humanitarian Intervention. Ethical, Legal, and Political Dilemmas. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
23. Humanitaran Intervention: Definitions and Criteria//Strategic Briefing Papers. Vol.3. Part 1. June 2000. http://www.vuw.ac.nz/css/docs/Strategic_Briefing_Papers/Vol.3%20Jun%202000/HI.pdf; prisijungimo laikas: 2006-12-10.
24. Ignatieff M. Human Rights, Sovereignty, and Intervention//Amnesty International Lecture, Oxford. 2001 February 2.
25. Lietuviškoji Tarybinė Enciklopedija. – Vilnius: Mokslas, 1978.T.4.
26. Lillich R. B. The Role of the UN Security Council in Protecting Human Rights in Crisis Situations: UN Humanitaran Intervention in the Post-Cold War World. – Tulane Journal of International and Comparative Law. Vol. 3, Issue 1/2, Winter, 1994.
27. Nowak M. Introduction to the International Human Rights Regime. Martinus Nijhof Publishers, 2003.

28. Oppenheim L. International Law. Ed. H.Lauterpacht. 8th ed. 1955.
29. Randelshofer A. The Charter of the United Nations: a Commentary. Article 2(4). – Oxford: Oxford University Press, 1994.
30. Schachter O. The Right of States to use Armed Force.//Michigan Law Review. Vol. 82. 1984. P.1620.
31. Scheffer D.J. Toward a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention//University of Toledo Law Review. Winter, 1992.
32. Shaw M. N. International Law. 2 ed. 1986.
33. Shaw M.N. International Law. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
34. Simpson J. A., Weiner E. S. C. Oxford English Dictionary. – Oxford: Clarendon Press, 1989.
35. Sloan B. The United Nations Charter as a Constitution//Pace Yearbook of International Law. 1989, Nr. 61.
36. Stromseth J. E. Iraq's Repression of its civilian Population: Collective Responses and Continuing Challenges. Enforcing Restraint: Collective Intervention in the Internal Conflicts. – Council of Foreign Relations Press, 1993.
37. Terry J. P. Rethinking Humanitarian Intervention after Kosovo: Legal Reality and Political Pragmatism//Army Law. 2004 August, Nr. 36.
38. Teson F.R. Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality. – New York: Transnational Publishers, 1997.
39. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. – Vilnius: Žodynas, 1999. I tomas.
40. Valek P. Is Humanitarian Intervention Compatible with the U.N. Charter? // Michigan Journal of International Law. 2005, Summer.
41. Wheeler N.J. Legitimizing Humanitarian Intervention: Principles and Procedures// Melbourne Journal of International Law. 2001, 2 T.
42. Wheeler N.J. Saving Strangers. Humanitarian Intervention in International Society. – Oxford: Oxford University Press, 2000.

43. Wierzbicki B. & Welhengama G. The Problem of Humanitarian Intervention: Developments and Trends. // Liverpool Law Review. Springer Netherlands. Vol. 16. Nr.2. September.

Interneto svetainės:

1. Australijos Vyriausybės Užsienio reikalų ir prekybos departamento interneto svetainė www.dfat.gov.au.
2. Elektroninė biblioteka www.questia.com.
3. Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos interneto svetainė www.osce.org
4. Jungtinių Tautų interneto svetainė www.un.org.
5. Tarptautinės intervencijos ir šalių suvereniteto komisijos interneto svetainė www.iciss.ca.
6. Tarptautinės organizacijos Non-Aligned Movement interneto svetainė www.nam.gov.za.
7. Tarptautinio judėjimo Amnesty International interneto svetainė www.amnesty.org.
8. Tarptautinio Teisingumo Teismo interneto svetainė www.icj-cij.org.
9. Visateksčių teisinių dokumentų duomenų bazė www.westlaw.com.
10. Žmogaus teisių apsaugos organizacijos Human Rights Watch interneto svetainė www.hrw.org.

Santrauka

Tarptautinėje humanitarinėje teisėje iki šios dienos netylant ginčams dėl Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos nesankcionuoto vienašalio ar daugiašalio jėgos panaudojimo kitos valstybės teritorijoje gelbstint jos gyventojus nuo masinių žmogaus teisių pažeidimų, šis magistro baigiamasis darbas parašytas aktualia humanitarinės intervencijos instituto tematika.

Teorinėje magistro baigiamojo darbo dalyje autorė pateikia humanitarinės intervencijos instituto sąvoką, išskiria vienašalę, daugiašalę, Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos sankcionuotą ir nesankcionuotą intervencijas. Čia išsamiai nagrinėjamas instituto santykis su suvereniteto, nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus ir draudimo grasinti ir naudoti jėgą pagal JT Chartijos nuostatas principais. Taip pat aptariamos humanitarinės intervencijos doktrinos istorinės ištakos ir raida iki Jungtinių Tautų Chartijos įsigaliojimo ir po jo.

Praktinėje baigiamojo darbo dalyje aptariamos šiandien egzistuojančios humanitarinės intervencijos instituto teisėtumo bei kodifikavimo problemos. Čia pateikiamos skirtingos tarptautinės teisės specialistų nuomonės dėl vienašalės ir daugiašalės intervencijos teisėtumo, JT Chartija aiškinama pasitelkus žinomus sutarties aiškinimo metodus. Darbe taip pat įvardijami ir siūlomi humanitarinės intervencijos pripažinimo teisėta kriterijai ir vertinami būdai juos kodifikuoti.

Nors jėgos panaudojimas remiantis humanitarine intervencija nesankcionavus Jungtinių Tautų Saugumo Tarybai yra neteisėtas, tarptautinė praktika rodo poreikį pokyčiams. Vieni teisės specialistai siūlo įteisinti tik daugiašalę, kiti tik vienašalę humanitarinę intervenciją, treči pasisako prieš bet kokią įteisinimą. Aišku viena: šiandien siūlomi instituto teisėtumo kriterijai nėra iki galo išbaigti, todėl dar sunku kalbėti apie greitą kodifikavimą. Svarbu apsvastyti visas tolimesnes teisės raidos galimybes neatmetant nei humanitarinės intervencijos teisėtumo ir kodifikavimo privalumų, nei trūkumų.

Summary

This Master's thesis is a research on the modern problem of humanitarian intervention in International Law. Despite a lot of debates, the unauthorized unilateral or multilateral use of force in order to avoid mass atrocities and human rights violations still remains a matter of great importance.

In theoretical part of the thesis the author introduces a clear definition of the topic and distinguishes unilateral, multilateral, authorized and unauthorized types of humanitarian intervention. Comprehensive analysis is made through doctrine and its relation with principles of sovereignty, non-intervention and ban of the use or threatening to use force according to United Nations Charter. Also the origins of humanitarian intervention and its genesis till United Nations Charter adoption and after it are described.

Modern problems of humanitarian intervention's legitimacy and codification are introduced within the practical part of the thesis. The author lists different opinions on unilateral and multilateral intervention legitimacy and gives a detailed interpretation of UN Charter in order to find out whether humanitarian intervention is compatible with it or not. Several principles are offered for legitimate humanitarian intervention and several forms of codification are described.

Despite the unlawfulness of unauthorized use of force, the international practice indicates the need for alterations. Some writers suggest legalizing only multilateral, some only unilateral humanitarian interventions. The others think that humanitarian interventions should not be legalized at all. One thing is clear: today the criteria for legitimate intervention are not orbicular that is why we cannot talk about instant codification. It is important to evaluate all possible developments judging the advantages and disadvantages of humanitarian intervention legalization and codification.

Anotacija

Šiame magistro baigiamajame darbe autorė aprašo humanitarinės intervencijos instituto teisėtumo ir kodifikavimo problematiką šiuolaikinėje tarptautinėje humanitarinėje teisėje.